

BERTOLT BRECHT

POVESTIRI
DIN CALENDAR

— COLECȚIA MERIDIANE —

EM

Desenul copertei de *H. Maurodin*

BERTOLT BRECHT

Din

Kalender geschichten

Aufbau-Verlag, Berlin 1955

Bertolt Brecht

Povestiri din Calendar

Traducere și prefață de
S. Damian

Editura pentru Literatură Universală

București -- 1967

Redactor responsabil : LINICA MOSCOVICI
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

*Dat la cules 26.10.1966. Bun de tipar 27.01.1967.
Apărut 1967. Tiraj 23.140 ex. broșate. Hârtie tipar înalt
B mat de 63 g/m², Format 700×920/32. Coli ed. 5,15.
Coli tipar 4,75. A. nr. 11.190. C.Z. pentru bibliotecile
mari 83. C.Z. pentru bibliotecile mici 83—32=R.*

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”,
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, București,
Republica Socialistă România
Comanda nr. 4029.

Adesea, cine pronunță numele lui Brecht subînțelege fronda, tenacitatea polemică, violența în negare. De ce? Față de normele tradiționale ale reprezentării scenice, Brecht e indiscutabil un iconoclast. Nimeni, însă, nu mai poate tăgădui azi și celălalt aspect : pe Brecht constructorul unui univers dramaturgic, pe autorul piesei *Mutter Courage*, care a inaugurat una din direcțiile principale ale teatrului contemporan.

Originalitatea lui Brecht e înălțată de comentatori la rangul de „sistem”. „Sistemul” brechtian poate fi echivalat cu : a) voința de a expune, prin mijloacele literaturii, un adevăr al istoriei sau chiar al economiei politice ; b) aspirația de a conferi artei un rol de propagandă, un caracter superior didactic ; c) preferința pentru ținuta demonstrativă a argumentației, concepută ca o înfruntare de teze, urmărită pînă la epuizare, splendidă ilustrare a dialecticii ideilor ; d) ducerea pînă la ultimele consecințe a devizei lui Goethe : „Îndepărtați magia din calea mea”, prin filtrarea pasiunilor, prin autocomentariul lucid, rece, măsurat, prin efectul de distanțare (Brecht vorbea de era „științei” în artă). Toate acestea înseamnă „dedramatizarea” teatrului, identificat nu arareori cu o succesiune epică sau cu un montaj cinematografic de actualități. Un Brecht nu poate fi însă rezumat în cîteva formule.

Ceca ce s-a scris despre Brecht — dramaturgul (monografia lui Romul Munteanu, studiile publicate în presa noastră de specialitate, în introducerea volumului de teatru), ne scutește acum de minuțioase analize. Nu dorim decât să subliniem că întreaga operă ne apare ca un elogiu închinat rațiunii, capacității omului de a risipi cețurile, de a smulge măștile, de a izgoni confuzia.

Direct, fără sfială, fără false precauțiuni, cu o simplitate populară a limbajului, Brecht voia să arate cum pierе inevitabil ordinea burgheză și cum obține proletariatul victoria. Ca nimeni altul el a fost preocupat de efectele determinismului social, de modificările suferite de personalitatea umană în funcție de împrejurări concret-istorice. Pasiunea lui era de a înlătura prin jocul scînteietor al gândirii toate fetișurile, scoțînd la iveală resortul hotărîtor politico-economic. Ce trebuie să fie „teatrul epic”? O confirmare a concepției materialiste asupra istoriei.

Pentru ca nimic să nu stînjenească înțelegerea spectatorului, acesta va fi păzit de fascinațiile amăgitoare, constrîns să rămîină lucid, obiectiv. Numai astfel se putea produce înrîurirea binefăcătoare a teatrului văzut ca un proces de instruire și inițiere. O înțelegere unilaterală, extremistă a opiniilor lui Brecht este o sursă de erori fatale. Nimic din esența răscolitoare, tragică a artei nu se pierde. Nu sentimentul este alungat, cum cred criticii care îl acuză de ariditate. Dispare doar patetismul strident. Adevărurile, legile înving la Brecht, cu gravitatea marilor emoții. Comparat cu Shaw, alt creator de replici scilipitoare și pasionat de dueluri verbale, cel care a scris *Teroarea și mizeriile celui de al III-lea Reich* nu cultivă paradoxul, nu se prea amuză, păstrează o sobrietate funciară.

Cînd s-a observat că teatrul lui Brecht contravine teoriilor codificate, el a fost o țintă a atacurilor sceptice. Reprezen-

tațiile au provocat stupoare, derută. Apoi, foarte repede, au cucerit irevocabil toate scenele lumii și Brecht a devenit un punct de reper, un început de epocă și un nou capitol în estetica teatrului.

Între piese și aceste câteva lucrări în proză reunite sub formula *Povestirilor din Calendar*, înruderile sînt izbitoare. Alegînd modalitatea istorioarei, utilizată ca o pildă morală, Brecht vădește aceleași preocupări-obsesii. Adevărul este suveran și efortul rațiunii de a-l atinge și de a-l dezvălui nu poate fi stăvilit. De altminteri scriitorul e cunoscut ca un adversar neînduplecat al formelor de mistificare: conformism, fanatism, ipocrizie. E evidentă predilecția *Povestirilor din Calendar* pentru temele justițiare (în teatru: *Cercul de cretă caucazian*, *Galileo Galilei*, *Procesul lui Lucullus*). Ea nu provine dintr-o conștiință a culpabilității, ca la alți scriitori germani, ci dintr-o nevoie de echitate, de fixare exactă a răspunderilor, de împărțire a sancțiunii și a răsplății.

Unul dintre croii reprezentativi, judecătorul Ignaz Dollinger din Augsburg — „acest gunoier latin“ cum îl denuște principele elector al Bavariei, remarcînd erudiția, dar și limbajul său direct, brutal — nu acceptă nici un compromis, se socoate mandatar al dreptății. (*Cercul de cretă de la Augsburg*). La aceeași probă decisivă va fi supusă ulterior dragostea de mamă și în piesa ajunsă celebră. Scriitorul nu consideră niciodată epuizată tratarea unei teme, și astfel se explică numeroasele corijări, adăugiri, supraargumentări. Chiar paternitatea temei nu prezintă pentru el o însemnătate capitală, Brecht își extrage subiectele de oriunde și își permite să le modifice conform cu viziunea lui polemică. Verificarea sentimentului matern revine și în povestirea *Cei doi fii*. În luptă cu vocea instinctului se impune atotbiruitoare noblețea sufletească. O mamă se apropie de un tînăr străin, îl privește ca pe fiul ei, iar pe cel adevărat, o brută nazistă, îl împiedică

să mai comită crime. Pentru Brecht, așadar, relațiile umane desfăcute de tradiții oarbe, de simțul de proprietate se subordonează unei morale exemplare.

A te afla în serviciul adevărului înseamnă a adopta o etică a austerității și a intransigenței. Brecht năzuie să stabilească un cod de comportare, norme pe care slujitorul adevărului e obligat să le respecte. El va refuza orice tiranie, deci și tirania dogmelor care au încercat să-l oprească pe filozoful Bacon să-și pună în aplicare ideile (*Experiența*). Se va purta cu o extremă scrupulozitate: Giordano Bruno tîrît prin închisori n-are liniște pînă nu știe că o manta luată pe datorie i-a fost înapoiată croitorului (*Mantana ereticului*). Nu se va complăce într-o glorie mincinoasă și chiar cu riscul umilinței va mărturisi cum s-au petrecut în realitate lucrurile (*Socrate rănit*).

Un cuceritor portret de misionar al adevărului se încheagă din *Povestiri despre domnul Keuner*. Formele de prezentare sînt de astă dată ultralaconice, miniaturale. Și aici recunoaștem gustul pentru istorioarele orientale cu tîlc, pentru parabolă și apolog, izvoare ale atîtor piese renumite. Peripețiile domnului Keuner sînt elaborate tot ca niște pilde, au un miez aforistic, definesc, dincolo de excentricitatea unor situații, atitudini contemporane pe plan etic, spiritual. Autorul își exprimă părerile în probleme de filozofie și politică, de artă și religie, de conduită practică în viața de toate zilele.

Scrise cu un an înainte de venirea la putere a lui Hitler în Germania și de exilul lui Brecht, cugetările capătă o aură profetică. În logica strînsă, dezarmantă, cu care acest *alter-ego* al scriitorului spulberă sofismele cruzimii și prostiei agresive, se afla cuprins un leac profilactic de care nu s-a ținut seama. Antifascist, Brecht a reprezentat alături de Thomas Mann și alții solidaritatea intelectualității umaniste germane.

Nu glaciale înfruntări, nu mișcarea unor personaje fantomatice sînt implicate așadar în literatura lui Brecht. Și *Povestirile din Calendar* dovedesc că el a lărgit sfera cunoașterii, că poate fi afiliat scriitorilor-exploratori din secolul XX, care au sondat adîncimile sufletului uman. Mulți admiratori și adepți se arată seduși de știința revelațiilor psihologice.

Un tînăr regizor francez, René Allio, a ales pentru ecranizare povestirea *O bătrînică nedemnă*. Întrebat asupra mobilurilor opțiunii (Interviu cu René Allio în *Image et son*, nr. 185/1965), acesta a explicat că l-a impresionat caracterul radical al schimbării petrecute în viața eroinei. Dialectica lui Brecht în reflectarea impulsului social-economic și a posibilităților de evitare a lui (momentul de salt calitativ) — i s-a părut magistrală. Regizorul a declarat că se consideră definitiv inclus printre brechtieni. În viziunea lui, teatrul lui Brecht este rezultatul unei îndelungi elaborări, o sinteză a formelor de dramaturgie de la Extremul Orient pînă la Shakespeare, de la teatrul romantic german pînă la music-hall. Dacă Brecht este un mare om de teatru el este totodată un mare poet, iar piesele lui nu sînt numai sărbători ale inteligenței, ci și rezervoare de emoție și de elanuri spontane. Și pentru René Allio „didacticismul” nu presupune înăbușirea vibrațiilor sufletești. Tocmai Brecht este creatorul unei arte care tulbură, avînd capacitatea de a influența nemijlocit marele public. Cum filmul respectă logica suplă a argumentației, dar și intuiția brechtiană a discontinuităților psihologice, el s-a bucurat de un redutabil succes la festivaluri internaționale prestigioase.

Intr-o antologie a umorului din secolul XX, Brecht rămîne un exponent de seamă. Ca teoretician, el a pledat în favoarea comicului. Comicul — spune el — „împune distanța, deci înțelegerea. Ironia permite dezvăluirea lucrurilor și, drept

urmare, stăpînirea lor. „Răspunsurile domnului Keuner, ca formulă chimică, îmbină înțelepciunea și integritatea morală cu simțul nedezmințit al umorului. Micile aventuri rezervă întotdeauna o surpriză comică, procedeul favorit al lui Brecht de a incita adevărul să se descopere. Într-o epocă în care tentațiile absurdului, ale gratuitului, ale cochetărilor formale erau copleșitoare, autorul *Povestirilor din Calendar* n-a părăsit terenul vieții reale, s-a bucurat de victoriile rațiunii asupra bunului plac și asupra mărginirii.

Niciodată Brecht n-a ezitat să se pronunțe deschis, să-și expună convingerile. „Contrar prejudecăților puriștilor care se tem de profeții și predici, ideologia mărturisită și exemplificată cu atîta candoare e de un farmec artistic nebănuit“, scrie G. Călinescu despre Brecht (*Cronica Optimistului* — Contemporanul nr. 41/1958).

Cu o naivitate pe care am putea-o numi genială, el a străbătut o cale ce nu părea prielnică literaturii și după ce a înaintat senin și impasibil s-a putut observa că nici o clipă de fapt literatura nu l-a părăsit. La o imaginară probă a cerului de cretă, literatura îl recunoaște ca pe fiul ei veritabil.

S. DAMIAN

Pe vremea Războiului de treizeci de ani, un protestant din Elveția, pe nume Zingli, poseda în orașul liber Augsburg pe Lech o mare tăbăcărie și făcea negoț cu pielării. Era căsătorit cu o augsburgheză și avea un copil cu ea. Când catolicii înaintară spre oraș, prietenii îl sfătuiră să fugă imediat, dar, fie că se gîndea la mica lui familie, fie că nu voia să-și părăsească tăbăcăria, fapt e că nu s-a putut hotărî să plece din vreme.

Atunci cînd trupele imperiale dădură asaltul, el tot mai era în oraș, iar seara, cînd începu jaful, se ascunse în curte, într-o groapă unde se păstrau vopselele. Soția urma să plece cu copilul într-o suburbie, la niște rude ; zăbovind însă prea mult cu împachetatul lucrurilor, rochiilor, bijuteriilor, așternutului, zări deodată de la fereastra primului etaj un pîlc de soldați imperiali năvălind în curte. Înspăimîntată la culme, lăsă totul baltă și fugi afară printr-o ieșire dosnică.

Și copilul rămase în casă. Stătea în leagănul său din ceardac și se juca nepăsător cu o minge de lemn, atârnată de tavan cu o sfoară.

În casă se mai afla doar o tânără servitoare. Trebăluia în bucătărie la vasele ei de aramă, când auzi gălăgie pe uliță. Se repezi la fereastră și văzu cum de la primul etaj al casei de peste drum soldații aruncau în stradă tot felul de lucruri prădate. Alergă în ceardac și tocmai voia să ia copilul din leagăn, când auzi zgomotul unor lovituri puternice în ușa de stejar de la intrare. Cuprinsă de panică, urcă treptele în goană.

Ceardacul se umplu de soldați beți, care făcură totul bucăți. Știau că se află în casa unui protestant. Deși scotociră și jefuiră pretutindeni, ca prin minune, Ana, servitoarea, rămase nedescoperită. Banda de soldați se risipi, și Ana, strecurându-se afară din dulapul unde se ascunsese, găsi în ceardac copilul nevătămat. Îl luă iute în brațe și se furișă cu el afară în curte. Între timp se lăsase noaptea, dar văpăile roșii ale unei case ce ardea în apropiere luminau curtea și, îngrozită, Ana zări cadavrul cîmpîrțit al stăpînului. Soldații îl scosese ră din groapă și-l omorîseră.

Abia atunci fata își dădu seama de primejdia ce o pîndește dacă ar fi prinsă, pe stradă, cu copilul unui protestant. Cu inima grea, îl așeză la loc în leagăn, îi dădu puțin lapte să bea, îl legănă să

adoarmă, apoi o porni spre cartierul unde locuia sora ei măritată. Către orele zece noaptea, Ana, însoțită de bărbatul surorii sale, își croi drum prin îmbulzeala soldaților ce-și sărbătoreau izbînda, s-o caute în suburbie pe doamna Zingli, mama copilului. Bătură la ușa unei case impunătoare și, abia după mult timp, ușa se întredeschise. Un bătrîn mărunțel, unchiul doamnei Zingli, scoase capul afară. Ana îi relatează gîfîind că domnul Zingli e mort, dar copilul se află nevătămat în casă. Bătrînul o privi rece, cu ochii lui de pește, și spuse că nepoata sa nu mai e acolo, iar el nu vrea să aibă nimic de-a face cu bastardul de protestant. Și cu aceasta, închise ușa. La plecare, cumnatul Anei observă mișcîndu-se o perdea la una din ferestre, ceea ce-l făcu să creadă că doamna Zingli era acolo. După cît se părea, nu-i era rușine să-și renege copilul.

Un timp, Ana și cumnatul merseră tăcuți unul lîngă altul. Apoi ea spuse că ar vrea să se întoarcă la tăbăcărie să ia copilul. Cumnatul, om așezat și cumsecade, o ascultă speriat și caută să-i scoată din cap această idee primejdioasă. Ce are ea cu oamenii ăștia ? Nici măcar nu se purtaseră frumos cu dînsa.

Ana îl ascultă în tăcere și îi promise că nu va face nimic necugetat. Voia totuși să dea o raită pe la tăbăcărie, să vadă dacă nu cumva copilul are nevoie de ceva. Și voia să se ducă singură.

Izbuti să-și impună voința. În mijlocul tindei pustiite copilul stătea liniștit în leagăn și dormea. Ostenită, Ana se așează lângă el și-l privi. Nu îndrăzni să aprindă o lumină, dar casa din apropiere tot mai ardea, și la lumina aceea copilul se vedea foarte bine. Avea o aluniță cât un bob pe gâtul său mic.

Slujnica, după ce se uită un timp, poate o oră, cum respiră copilul și cum își sugă pumnișorul, își dădu seama că a stat prea mult și a văzut prea mult ca să mai poată pleca fără copil. Se ridică greoi și, cu mișcări domoale, îl înveli în cuvertură, îl luă în brațe și ieși din curte, privind sperioasă în jur, ca un om cu conștiința încărcată, ca o hoată.

După ce se sfătui îndelung cu sora și cumnatul, duse copilul, două săptămâni mai târziu, la țară, în satul Grossaitingen, unde fratele ei mai mare era plugar. Gospodăria aparținea soției, el intrase acolo doar prin căsătorie. Rămăsese hotărât să nu-i spună decît, poate, fratelui cine era copilul, deoarece n-o văzuseră niciodată pe tînăra țarancă și nu știau cum îl va primi pe micul și atît de primejdiosul musafir.

Ana ajunse în sat spre amiază. Fratele, soția și slugile tocmai erau la masă. N-a fost rău primită, dar o privire aruncată noii sale cumnate o făcu să spună că micuțul e al ei. Abia după ce povesti că bărbatul său este în slujbă la o moară dintr-un sat îndepărtat și peste cîteva săptămâni o așteaptă cu

copilul acolo, țărâna se învioră, iar copilul fu admirat cum se cuvine.

După-amiază Ana își însoți fratele în pădurice să strângă lemne. Se așezară pe un trunchi de copac și fata îi mărturisi tot adevărul. Observă că nu prea îi venea la îndemână. Poziția lui în gospodărie nu era încă trainică, așa că o lăudă pe Ana că a știut să-și păstreze taina față de nevastă-sa. Era limpede că nu-și credea tînăra nevastă în stare de o purtare prea mărinimoasă față de copilul unui protestant. Stăruia deci să nu dezvăluie adevărul.

Prea mult timp însă acest lucru nu era posibil.

Ana dădea ajutor la cules și totodată își îngrijea copilul, fugind mereu de la ogor acasă, cînd ceilalți se odihneau. Micuțul se dezvoltă și chiar se îngrășă, rîdea de cîte ori o vedea pe Ana și încerca voinicește să-și ridice capul. Apoi a venit iarna și cumnata începu să întrebe de bărbatul Anei.

N-avea nimic împotrivă ca Ana să rămînă în gospodărie, putea să se facă folositoare. Rău era însă că vecinii se mirau de ce tatăl băiatului nu vine niciodată să-l vadă. Dacă n-o să poată prezenta pe cineva drept tatăl copilului, gospodăria va intra curînd în gura lumii.

Intr-o duminică dimineată, țăranul înhămă caii și ceru Anei, cu glas tare, să vină cu el să aducă un vițel din satul vecin. Pe drumul plin de hîrtoape, o înștiință că a căutat și i-a găsit un bărbat. Era un

țaran sărac, bolnav pe moarte ; când cei doi intrară în bordeiul lui scund, cu greu își putu sălta capul de pe cearșaful murdar.

Era gata s-o ia în căsătorie pe Ana. La căpătîi stătea mamă-sa, o bătrînă cu pielea gălbejită. Pentru binele ce-l făcea Anei, va primi și ea o răsplată.

În zece minute tîrgul era încheiat, iar Ana și fratele ei puteau să-și vadă de drum și să cumpere vițelul. La sfîrșitul aceleiași săptămîni avu loc cununia. În timp ce preotul mormăia formula de cununie, bolnavul nu-și îndreptă nici măcar o singură dată privirea sticloasă spre Ana. Fratele ei era sigur că peste cîteva zile vor primi actul de deces. Și atunci puteau spune că bărbatul Anei, tatăl copilului, murise în drum spre ea, undeva într-un sat de lîngă Augsburg, și nimeni n-avea să se mire că văduva rămîne în casa fratelui ei.

Ana se întoarse veselă de la ciudata ei nuntă fără clopote și fanfară, fără druște și musafiri. În loc de ospăț de nuntă mîncă în cămară o bucată de pîine și o felie de slănină, și se duse împreună cu fratele la lada unde se afla copilul, care acum avea un nume. Îi așeză mai bine cearceaful și se uită rîzînd la fratele său.

Actul de deces se lăsă, ce-i drept, așteptat.

Nici după o săptămînă, nici după două nu sosi vreo veste de la bătrînă. Ana le spusese celor din gospodărie că bărbatu-său se află în drum spre ea.

Cînd întrebau unde zăbovește, răspundea că desigur zăpada prea mare îi îngreunează călătoria. Dar după ce mai trecură trei săptămîni, fratele, serios îngrijorat, porni spre satul de lîngă Augsburg.

Se întoarse noaptea tîrziu. Ana încă nu dormea și se repezi la ușă cînd auzi căruța scîrțîind în curte. Îl văzu pe țaran cît de încet deshămă și i se strînse inima. Aducea o veste proastă. Cînd intrase în bordei, îl găsisese pe cel hărăzit morții stînd numai în cămașă la masă și mestecînd zdravăn. Se însănătoșise de-a binelea.

Țăranul povesti apoi, fără s-o privească în față pe Ana, că sărăntocul, pe care îl chema Otterer, și mamă-sa păreau ei înșiși surprinși de această întorsătură și probabil nu știau încă ce hotărîre să ia. Otterer nu-i făcuse o impresie prea proastă. Vorbise puțin, iar cînd mamă-sa a început să-l plîngă că s-a împovărat cu o femeie nedorită și cu un copil străin, i-a cerut să tacă. Tot timpul cît au stat de vorbă, a mîncat liniștit dintr-o mîncare cu brînză, și cînd țăranul plecă tot mai mîncă.

În zilele următoare Ana fu firește foarte mîhnită. În clipele de răgaz îl învăța pe băiețel să umble. Cînd copilul lăsa furca de tors din mînă și se clătina cu mînuțele întinse spre ea, își înăbușea cu greu plînsul și, prinzîndu-l, îl strîngea cu putere la piept.

Odată își întrebă fratele : Ce fel de om e bărbatul acela ? Nu-l văzuse decît pe patul de moarte și numai seara, la lumina slabă a unei lumînări. Acum află că era un om de cincizeci de ani, muncit, ca orice țăran sărac.

În curînd îl văzu. Un negustor ambulant îi aduse vestea, dîndu-și toată silința să fie cît mai misterios, că un „anumit cunoscut“ vrea s-o vadă în cutare și cutare zi, la cutare și cutare ceas, în cutare și cutare sat, acolo unde poteca o ia spre Landsberg. Astfel se întîlniră cei doi căsătoriți, undeva între satele lor, pe cîmpul gol, acoperit de zăpadă, asemenea căpeteniilor din antichitate între oști.

Bărbatul nu fu pe placul Anei.

Avea dinți mici, cenușii, o măsură cu privirile de sus pînă jos, deși, fiind înfășurată aproape toată într-o blană groasă de oaie, nu era mult de văzut, apoi pomeni de „taina cununiei“. Îi răspunse scurt că trebuie să mai chibzuiască și-l rugă să-i trimită vorbă printr-un neguțător sau măcelar, în trecere prin Grossaitingen, așa ca să audă și cumnată-sa, că ar fi venit mai de mult, dar că s-a îmbolnăvit pe drum.

Otterer încuviință în felul lui cumpănit. Era cu un cap mai înalt decît ea, iar cînd vorbea îi tot privea gîtul, și asta o scotea din sărite.

Dar vestea nu veni și Ana se gîndi să plece pur și simplu cu copilul de la gospodărie și să-și caute o

slujbă mai spre sud, poate la Kempten sau Sonnt-hofen. O rețineau numai nesiguranța șoselelor, despre care se zvoneau multe, și faptul că era în toiul iernii.

Șederea în gospodăria fratelui devenea însă din ce în ce mai dificilă. La masa de prînz, de față cu toate slugile, cumnata o tot iscodea despre bărbatu-său. Odată, cînd, privind cu milă prefăcută copilul, cumnata spuse tare „sărmana făptură“, Ana se hotărî totuși să plece, dar tocmai atunci băiatul se îmbolnăvi.

Zăcea în lada lui neliniștit, cu obrazii îmbujorați și cu ochii tulburi de fierbințeală, iar Ana veghe lîngă el nopți de-a rîndul cu teamă și nădejde. Copilul începuse să se însănătoșească și să-și regăsească zîmbetul, cînd într-o dimineață se auziră bătăi în ușă și intră Otterer.

Nu erau în odaie decît copilul și ea, așa că n-a fost nevoie să se prefacă, ceea ce de altfel, înspăimîntată cum era, i-ar fi fost cu neputință. Stătură mult timp în tăcere, apoi Otterer declară că dinspre partea lui a chibzuit și a venit s-o ia. Și din nou pomeni de taina cununiei.

Ana se supără. Cu glas ferm, deși înăbușit, răspunse omului că nici prin cap nu-i trece să-și petreacă viața cu el, că se cununase numai pentru copil și că nu-i cere nimic decît să le dea ei și copilului numele.

Cînd vorbi despre copil, Otterer aruncă o privire fugară spre lada unde micuțul zăcea și gîngurea, dar nu se apropie. Asta o îndîrji pe Ana și mai mult împotriva lui.

Otterer îndrugă cîteva cuvinte ; că ar trebui să se gîndească mai bine, că la ei sărăcia-i bucătar, că mamă-sa ar putea să doarmă în bucătărie. Apoi intră țaranca, îl salută curioasă și-l pofti la prînz. Pe țaran, Otterer îl salută abia cînd avu farfuria în față, dînd neglijent din cap, fără a se preface că nu-l cunoaște și fără a se trăda că-l cunoaște. La întrebările țărăncii, răspunse scurt, privind țintă în farfurie, că și-a găsit o slujbă la Mering și că Ana ar putea să se mute la el. Totuși nu stăruî s-o facă de îndată. După prînz se feri să mai dea ochi cu țaranul și, fără să-i fi cerut cîeva, se apucă să spargă lemne în dosul casei. Luă parte la cină tot așa de tăcut, iar pe urmă țaranca îi duse o cuvertură de pat în camera Anei să doarmă peste noapte acolo. Dar, lucru ciudat, se ridică greoi și murmură că trebuie să se înapoieze chiar în seara aceea. Înainte de a pleca aruncă o privire absentă spre lada copilului, dar nu scoase un cuvînt și nici nu-l atinse.

În aceeași noapte, Ana se îmbolnăvi ; fu cuprinsă de febră care dură săptămîni de-a rîndul. Zăcea mai tot timpul apatică, și numai de cîteva ori, spre

amiază, când fierbințeala o mai lăsa, se târa spre lada copilului, să-i potrivească pătura.

În a patra săptămână de boală, Otterer sosi la gospodărie, într-o căruță, și o luă cu copil cu tot. Se supuse fără o vorbă. Se înzdrăveni anevoie, ceea ce nici nu era de mirare, cu supele acelea subțiri din bordeiul săracăcios. Dar într-o dimineață, când văzu în ce murdărie era ținut copilul, se ridică hotărâtă.

Micuțul o primi cu zîmbetul lui drăgălaș pe care, după cum îi tot spunea frate-său, de la ea îl avea. Copilul crescuse și mergea de-a bușilea prin odaie cu o viteză de necrezut, plesnind din palme și scoțînd țipete scurte când cădea în nas. Îl spală într-un ciubăr de lemn și își redobîndi liniștea.

După cîteva zile, însă, nu mai putu suporta viața din bordei. Îl înveli pe băiețel în cîteva pături, luă o pîine și niște brînză și fugi.

Avusese de gînd să se ducă la Sonnthofen, dar nu ajunse departe. Era încă destul de slăbită, șoseaua desfundată în urma topirii zăpezilor, iar din cauza războiului oamenii din sate deveniseră foarte bănuitori și zgîrciți. În a treia zi a călătoriei își scrînti piciorul în șanțul șoselei și, după multe ore în care tremurase pentru soarta copilului, fu dusă la o gospodărie și culcată într-un grajd. Micuțul se târa printre picioarele vacilor și rîdea când Ana țipa de spaimă. Pînă la urmă tot a trebuit să spună oame-

nilor din gospodărie numele soțului, iar acesta o luă din nou la Mering.

De atunci nu mai încercă să fugă și se resemnă. Muncea din greu. Nu era ușor să scoată ceva din peticul de ogor ce-l aveau și să întrețină mica gospodărie. În schimb, bărbatul nu se purta rău cu ea, iar băiețașul mânca pe săturate. Din când în când mai venea și frate-său și-i aducea diferite daruri. O dată a pus să fie vopsită în roșu o hăinuță pentru copil. Așa, se gândise ea, trebuie să-i stea bine unui copil de vopsitor.

Cu timpul se simți chiar mulțumită și, crescîndu-și copilul, avea multe bucurii. Astfel trecură mai mulți ani.

Într-o zi se duse în sat după niște sirop ; când se întoarse, copilul nu mai era în bordei și soțul îi povesti că venise o doamnă elegantă, cu o trăsură, și-l luase. Îngrozită, Ana se rezemă amețită de perete și chiar în aceeași noapte, luîndu-și doar o legăturică cu merinde, o porni spre Augsburg.

Primul drum în oraș a fost la tăbăcărie. N-au lăsat-o să intre și nici să-și vadă copilul.

Sora și cumnatul încercau în zadar s-o încurajeze. Alerga pe la autorități și striga disperată că i s-a furat copilul. Merse chiar pînă acolo încît declară că protestanții i l-au furat. Atunci află că sînt alte timpuri și că între catolici și protestanți a fost încheiată pacea.

Poate n-ar fi izbutit nimic, dacă nu i-ar fi venit în ajutor o întâmplare deosebit de fericită. Cazul ei fu încredințat unui judecător, un om cu totul deosebit. Acesta era judecătorul Ignaz Dollinger, vestit în toată Suabia atît pentru grosolănia, cît și pentru erudiția sa, poreclit „gunoierul acesta latin“ de către principele elector al Bavariei, cu care lichidase un litigiu al orașului liber, dar cîntat și lăudat într-o lungă baladă de oamenii din popor.

Ana i se înfățișă însoțită de sora și cumnatul ei. Bătrînul scund, dar foarte corpulent, ședea într-o cameră mică, sobră, printre vrafuri de pergamente și nu o ascultă decît foarte puțin. Scrise apoi ceva pe o foaie de hîrtie, bombănind „Treci acolo, dar hai, iute !“ și cu mîna lui mică și grosolană îi arată un loc al încăperii, unde lumina cădea printr-o fereastră îngustă. O privi cîteva clipe, cercetîndu-i fața și, după aceea, suspinînd adînc, îi făcu semn să plece.

A doua zi trimise aprodul s-o cheme ; nici nu apucase să treacă pragul că începu să țipe la ea :

— De ce n-ai spus că e vorba de o tăbăcărie și de o avere atît de mare ?

Ana răspunse cu îndîrjire că pe ea numai copilul o interesa.

— Să nu-ți închipui, zbieră judecătorul, că vei putea pune mîna pe tăbăcărie. Chiar dacă bastardul este al tău, averea revine neamurilor lui Zingli.

Ana dădu din cap fără să-și ridice ochii. Apoi spuse :

— El n-are nevoie de tăbăcărie.

— E al tău ? răcni judecătorul.

— Da, răspunse ea încet. De-aș putea să-l țin măcar pînă o învăța toate cuvintele. Abia știe șapte.

Judecătorul tuși și-și orîndui pergamentele pe masă. Apoi spuse mai potolit, dar tot cu supărare în glas :

— Tu vrei plodul, dar îl vrea și capra aia cu cinci fuste de mătase. Lui însă îi trebuie o mamă adevărată.

— Da, zise Ana și îl privi pe judecător.

— Cară-te acum, mormăi el. Sîmbătă am să vă judec.

În sîmbăta aceea, strada principală și piața din fața primăriei, lîngă turnul Perlach, erau ticsite de oamenii ce țineau să fie de față la procesul pentru copilul protestantului. Cazul acesta ciudat stîrnise de la început multă vîlvă ; prin case și gospodării oamenii se întrebau care o fi mama cea adevărată și care cea falsă. La rîndul său, bătrînul Dollinger era vestit pentru procesele sale, ce se bucurau de o largă asistență, pentru vorbele usturătoare și zicalele pline de înțelepciune. Dezbaterile conduse de el erau mai îndrăgite decît chermesele și hramurile.

În fața primăriei se îmbulzeau așadar o groază de augsburghezi și o mulțime de țărani din împre-

jurimi. Vinerea era zi de târg și își petrecuseră noaptea în oraș, în așteptarea procesului.

Sala unde judecătorul Dollinger conducea debaterile era așa-zisa sală aurie, vestită în toată Germania ca singura sală de o asemenea mărime fără coloane : tavanul era atârnat cu lanțuri de creasta casei.

Judecătorul Dollinger, un munte de carne, mic și rotund, se afla în fața porții de bronz dintr-un perete lateral. O simplă funie îl despărțea de auditori. Ședea la același nivel cu publicul și n-avea nici o masă dinainte. Cu ani în urmă el însuși orînduise lucrurile așa ; ținea mult la ceremonial.

De partea cealaltă a funiei se aflau doamna Zingli cu părinții și rudele decedatului domn Zingli, venite din Elveția — doi bărbați respectabili, bine îmbrăcați, cu înfățișarea unor negustori înstăriți — și Ana Otterer cu soră-sa. Lîngă doamna Zingli se vedea o doică și copilul.

Toți, părțile și martorii, stăteau în picioare. Judecătorul Dollinger obișnuia să spună că debaterile se sfîrșesc mai repede dacă împricinații sînt obligați să stea în picioare. Dar poate îi lăsa să stea așa numai ca să-l ascundă de public, să nu poată fi văzut decît dacă oamenii s-ar ridica în vîrfurile picioarelor și ar întinde gîtul.

La începutul procesului avu loc un incident. Cînd Ana zări copilul, scoase un țipăt și păși înainte, iar

copilul se ceru la ea, se zvîrcoli în brațele doicii și începu să urlă. Judecătorul porunci să fie scos din sală.

Apoi o strigă pe doamna Zingli.

Aceasta se apropie foșnindu-și rochia și, ducînd din cînd în cînd o batistă la ochi, povesti că pe vremea jafurilor soldații imperiali i-ar fi răpit copilul. Că tot în noaptea aceea servitoarea venise în casa tatălui ei, spunînd, desigur în așteptarea unei răsplăți, că micuțul s-ar mai afla în casă. O bucătăreasă a tatălui ei trimisă la tăbăcărie nu găsisese însă copilul, așa încît presupune că persoana (și arată spre Ana) și-l însușise cu scopul de a storce într-un fel bani. Mai curînd sau mai tîrziu, tot ar fi ridicat asemenea pretenții, dacă între timp copilul nu i-ar fi fost luat.

Judecătorul Dollinger strigă pe cele două rude ale domnului Zingli, întrebîndu-le dacă pe vremea aceea se interesaseră de domnul Zingli și ce anume le-a comunicat doamna Zingli.

Ei declarară că doamna Zingli le-ar fi trimis vorbă că bărbatul i-a fost omorît, iar copilul l-ar fi încredințat unei slujnice, unde era bine îngrijit. Vorbiră despre ea într-un mod foarte nefavorabil, lucru de altfel lesne de înțeles, deoarece averea le-ar fi revenit lor, dacă doamna Zingli ar fi pierdut procesul.

După ce ascultă martorii, judecătorul se adresează din nou doamnei Zingli, căutînd să afle dacă nu cumva atunci, în timpul atacului neașteptat, nu-și pierduse capul și-și părăsise copilul.

Doamna Zingli se uită la el, mirată, cu ochii albaștri, spălăciți, și spuse indignată că nu și-a părăsit copilul.

Judecătorul Dollinger își dresе glasul și o întrebă cu vădit interes dacă crede într-adevăr că nici o mamă n-ar fi în stare să-și părăsească copilul.

Da, așa crede, răspunse ea cu hotărîre.

Nu e de părere atunci, o întrebă mai departe judecătorul, că o mamă care totuși ar face asta ar trebui bătută zdravăn la fund, oricîte fuste ar purta pe ea ?

Doamna Zingli nu răspunse, iar judecătorul o chemă pe Ana, fosta slujnică. Aceasta se apropie în grabă și spuse cu voce șoptită ceea ce spusese și la cercetările preliminare. Vorbea ca și cum în același timp ar fi tras cu urechea și privea din cînd în cînd către ușa cea mare, în dosul căreia duseseră copilul, de parcă i-ar fi fost teamă că tot mai urlă.

Declară că în noaptea aceea fusese într-adevăr la unchiul doamnei Zingli, dar că apoi nu s-a mai întors la tăbăcărie, fiindu-i frică de soldații imperiali și fiind îngrijorată pentru propriul ei copil, care se afla la niște oameni de treabă în localitatea vecină, Lechhausen.

Bătrînul Dollinger o întrerupse grosolan și bombăni că așadar existase în oraș barem o persoană cuprinsă de ceea ce se poate numi frică. Se bucura constatînd acest lucru, deoarece era o dovadă că măcar o persoană avusese atunci un dram de judecată. Desigur, nu fusese frumos din partea martorei că se îngrijise numai de propriul ei copil, dar, pe de altă parte, o vorbă din popor spune că sîngele apă nu se face, și o mamă adevărată se duce să și fure pentru copilul ei, lucru însă cu desăvîrșire oprit de lege, căci proprietatea e proprietate, și cine fură acela și minte, și a minți e de asemenea oprit de lege. Apoi își ținu una dintre lecțiile sale înțelepte și aspre despre viclenia oamenilor care înșală justiția pînă nu mai pot, și după o mică digresiune privitoare la țărani care botează cu apă laptele nevinovatelor vaci și despre primăria orașului care ia țăranilor dări prea mari, toate astea neavînd nici în clin, nici în mîneacă cu procesul, anunță că depozitiile martorilor au luat sfîrșit și n-au dus la nici un rezultat.

Făcu apoi o lungă pauză, dînd vădit semne de nedumerire și privind împrejur de parcă ar fi așteptat de undeva să i se spună cum s-ar putea ajunge la o încheiere.

Oamenii se uitară uimiți unul la altul, unii își întinseră gîturile pentru a apuca să arunce o privire spre judecătorul încurcat. În sală se făcu o tăcere

adîncă, doar zgomotul mulțimii de pe stradă se mai auzea.

Oftînd, judecătorul luă apoi din nou cuvîntul.

— N-a fost stabilit, spuse el, care este adevărata mamă. Vai de capul copilului. S-a mai auzit despre tați că dau îndărăt, ticăloșii, și nu vor să-și recunoască paternitatea, dar iată, că mi se înfățișează aici două mame deodată. Instanța le-a ascultat atît cît merită, adică pe fiecare cîte cinci minute, după ceas, și a ajuns la convingerea că amîndouă mint cu nerușinare. După cum am spus însă, trebuie să ne gîndim și la copil ; el trebuie să aibă o mamă. Să stabilim deci, fără a lua în seamă flecărelile, cine este adevărata mamă a copilului.

Și, cu o voce supărată, îl chemă pe aprod, poruncindu-i să aducă o cretă. Aprodul plecă și aduse o bucată de cretă.

— Trage cu creta aci, pe podea, un cerc în care să încapă trei persoane, îi ordonă el.

Aprodul se lăsă în genunchi și trase cu creta cercul.

— Acum adu copilul ! porunci judecătorul.

Copilul fu adus. Iarăși începu să plîngă și se ceru la Ana. Bătrînul Dollinger, fără să se sinchisească de plînsete, își rosti cuvîntarea cu glas ceva mai tare.

— Proba ce o voi încerca acum, anunță el, am găsit-o într-o carte veche și se arată a fi destul de

bună. Ideea simplă care stă la baza acestei probe cu cercul de cretă este că mama adevărată se recunoaște după dragostea ei pentru copil. Trebuie deci încercată puterea acestei dragoste. Aprod, pune copilul în cercul de cretă !

Aprodul luă din brațele doicii copilul care plîngea într-una și-l puse în cerc.

Judecătorul continuă, adresîndu-se doamnei Zingli și Anei :

— Intrați și voi în cercul de cretă, apucați fiecare copilul de cîte o mîină și, cînd spun „gata“, căutați să-l trageți afară din cerc. Care dintre voi îl iubește mai puternic va avea și putere mai mare și va trage copilul în partea ei.

În sală se stîrnise rumoare. Spectatorii ridicați în vîrfurile picioarelor se luară la ceartă cu cei ce stăteau în față.

Din nou se făcu o liniște mormîntală, cînd cele două femei intrară în cerc și apucară fiecare cîte o mîină a copilului. Copilul amuțise și el, de parcă presimțea ce se petrece. Își întorsese spre Ana obrăjorii acoperiți de lacrimi.

Apoi judecătorul comandă „gata“.

Cu o singură smucitură zdravănă, doamna Zingli trase copilul din cercul de cretă. Ana se uită după el tulburată și nedumerită. De teamă să nu i se întîmple copilului vreun rău, dacă ar fi fost tras de

ambele brațe din două părți în același timp, îi dădu numaidecât drumul.

Bătrînul Dollinger se ridică.

— Și cu asta știm acum, rosti el cu voce tare, cine este adevărata mamă. Luați copilul de la asta. L-ar rupe, cu sînge rece, în bucăți.

Și făcîndu-i un semn din cap Anei, plecă repede din sală să-și ia micul dejun.

În săptămînile următoare, țărani mai isteți la minte din împrejurimi își povesteau unii altora că judecătorul, cînd i-a dat femeii din Mering copilul, i-a făcut cu ochiul.

În ianuarie 1945, când războiul lui Hitler era pe sfârșite, o țărancă din Turingia visă că o strigă fiu-său de pe front și, ieșind în curte, încă amețită de somn, i se păru că-l vede la fântână cum bea apă. Când îi vorbi, își dădu seama că era unul dintre tinerii prizonieri ruși repartizați la gospodărie pentru muncă forțată. Peste câteva zile, ducându-se cu mîncare la prizonierii care dezgropau niște trunchiuri de copaci într-o pădurice apropiată, i se întîmplă ceva ciudat. La plecare, privind îndărăt, îl văzu pe același prizonier, un om de altfel bolnăvicios, cum își întoarce fața cam dezamăgit spre oala de tablă în care cineva îi oferea supă, și deodată fața asta se transformă în aceea a fiului ei. În zilele următoare, deseori, tînărul lua înfățișarea fiului ei, printr-o bruscă transformare a feței și doar pentru câteva clipe. Apoi prizonierul se îmbolnăvi; zăcea în hambar fără nici o îngrijire. Țăranca simțea o pornire din ce în ce mai puternică de a-i duce ceva întăritor, era însă împiedi-

cată de fratele ei ; acesta, invalid de război, conducea gospodăria și se purta brutal cu prizonierii, mai ales că lucrurile începuseră să meargă alandala și satul se temea de prizonieri. Țăranca nu se putea împotrivi argumentelor lui, socotind și ea că nu se cuvine să ajute niște oameni inferiori despre care auzise lucruri îngrozitoare. Trăia cu teama de ce-ar putea dușmanii să-i facă fiului ei, care lupta în Răsărit. Și astfel încă nu-și îndeplinise hotărârea pe jumătate luată de a-l ajuta pe acest prizonier, când, într-o seară, surprinse în mica livadă înzăpezită o discuție agitată, purtată de un grup de prizonieri, acolo, în frig, desigur pentru a acționa pe ascuns. Era și tânărul printre ei, scuturat de friguri și, probabil din cauza slăbiciunii lui deosebite, se sperie de ea cel mai tare. În toiul spaimei se ivi din nou acea ciudată schimbare a feței, încât femeia văzu chipul foarte speriat al fiului său. Asta o preocupă mult timp și cu toate că dintr-un simț al datoriei îi dezvălui fratelui convorbirea surprinsă în livadă, se hotărî totuși să-i strecoare tânărului, pe ascuns, bucata de șorici de la șunca pregătită dinainte. Lucrul acesta, ca de altfel multe fapte bune în cel de-al treilea Reich, se dovedi însă extrem de dificil și plin de riscuri. Îl avea ca dușman în această acțiune pe propriul ei frate, și nici de prizonieri nu putea fi sigură. Totuși a reușit. Cu acest prilej descoperi că prizonierii aveau

Într-adevăr intenția să fugă, deoarece, Armata Roșie apropiindu-se, din zi în zi creștea pericolul să fie târâți spre Vest, sau să fie pur și simplu uciși. Țăranca nu putu să refuze tânărului prizonier, de care era legată acea ciudată întâmplare, anumite rugăminți exprimate prin gesturi și prin câteva frânturi de cuvinte nemțești, și se lăsă astfel implicată în planurile de evadare ale prizonierilor. Făcuserost de o jachetă și de niște foarfeci mari pentru tăiat tablă. Ciudat, însă, din acel moment transformarea feței nu se mai repetă ; țăranca îl ajuta acum numai pe tânărul cel străin. Se cutremură deci când într-o dimineață, spre sfârșitul lunii februarie, auzi bătăi în fereastră și, privind afară, zări prin geam, în lumina zorilor, chipul fiului ei. De astă dată era chiar fiul ei. Purta uniforma zdrențuită a batalioanelor SS, compania sa fusese nimicită, iar el aduse tulburat vestea că rușii se află la numai câțiva kilometri de sat. Întoarcerea sa acasă trebuia să rămână neapărat secretă. Într-un fel de consiliu de război, ținut într-un ungher al podului între țărancă, fratele și fiul ei, se hotărîră înainte de toate să scape de prizonieri, deoarece se putea ca ei să-l fi văzut pe cel din SS, și apoi în orice caz vor dezvălui felul cum au fost tratați. În apropiere se găsea o carieră de piatră. SS-istul insistă ca în noaptea următoare prizonierii să fie atrași unul câte unul afară din șopron și uciși. Ca-

davrele puteau fi aruncate apoi în carieră. Seara, prizonierii aveau să primească în plus câteva rații de rachiu ; asta, susținea fratele, nu li se va părea prea suspect, deoarece atât el cât și slugile se purtaseră în timpul din urmă deosebit de prietenos cu rușii, ca să le cîștige bunăvoința în ultima clipă.

Dezvoltîndu-și planul, tînărul din SS observă deodată că mamă-sa tremură. Bărbații hotărîră să n-o mai lase în nici un caz să se apropie de șopron. Plină de groază ea așteaptă noaptea. Rușii primiră rachiul cu aparentă mulțumire, iar țărancă îi auzi cîntînd, beți, cîntecele lor melancolice. Dar, pe la unsprezece noaptea, cînd fiul său intră în șopron, prizonierii plecaseră. Beția fusese simulată. Tocmai ultima manifestare de bunăvoință nefirească a celor din curte îi convinsese că Armata Roșie trebuie să fie foarte aproape. Rușii sosiră în a doua jumătate a nopții. Fiul zăcea beat sus, în pod, în timp ce, copleșită de panică, țărancă încerca să-i ardă uniforma SS. Se îmbătase și frate-său. Ea singură trebui să-i întîmpine pe ruși și să le dea de mîncare. O făcu cu fața împietrită. Rușii plecară de dimineată, Armata Roșie își continua înaintarea. Nedormit, fiu-său ceru din nou rachiu și declară cu hotărîre că intenționează să-și croiască drum spre trupele armatei germane, aflate în plină retragere, pentru a lupta mai departe. Țărancă nu încercă să-l convingă că a lupta mai departe în-

seamnă pieire sigură. Disperată, i se aruncă în cale și caută să-l rețină cu forța. Fiul o trânti jos, în paie. Sculându-se, mama se pomeni cu o bucată de oiște în mână și, ridicînd brațul, îl doborî pe turbat.

În aceeași dimineață, o țărancă opri căruța în fața comandamentului rus din târgul vecin și-l predă prizonier pe fiu-său, legat cu un juvăț, în scopul, cum căuta să-i explice unui tălmaci, de a-l păstra în viață.

Cariera publică a marelui Francis Bacon s-a sfârșit ca o parabolă ieftină despre amăgitoarea zicală „După faptă și răsplată”. El, judecător suprem al imperiului, a fost găsit vinovat de corupție și aruncat în închisoare. Anii cît a fost lord cancelar, cu toate acele execuții, concesiuni de monopoliuri păgubitoare, arestări ilegale și sentințe impuse, sînt socotiți drept cei mai întunecați și mai rușinoși din istoria Angliei. După ce a fost demascată și a făcut mărturisiri, faima lui în lume ca umanist și filozof a contribuit la cunoașterea fărădelegilor sale pînă departe, peste hotarele imperiului.

Era bătrîn cînd i s-a permis să se întoarcă din închisoare pe moșia sa. Trupul îi era istovit de eforturile depuse pentru a doborî pe alții și de suferințele pricinuite de către cei ce l-au doborât. Totuși, abia întors acasă, se adînci în studierea intensă a științelor naturii. Să stăpînească asupra oamenilor nu izbutise. Atunci își consacră puterile, cîte îi mai rămăseseră, căutării modului prin care

omenirea ar putea dobândi stăpînirea asupra forțelor naturii.

Cercetările sale, închinată lucrurilor utile, îl duceau mereu din camera de studiu pe ogoare, în grădini sau în grajdurile domeniului. Ore întregi se întreținea cu grădinarii despre posibilitățile de altoire a pomilor, sau învăța slujnicele cum să măsoare cantitatea de lapte a fiecărei vaci. Astfel îi atrase atenția un tînăr grăjdar. Se îmbolnăvisese un cal de preț și băiatul îi aducea filozofului vești de două ori pe zi. Zelul și spiritul lui de observație îl încîntară pe bătrîn.

Dar cînd se duse într-o seară în grajd, auzi o femeie în vîrstă spunîndu-i băiatului : „E om rău, ferește-te de el. O fi domn mare și o fi avînd bani mulți, dar e rău. Ți-e stăpîn, slujește-l așa cum trebuie, dar nu uita nici o clipă că e om rău.”

Filozoful nu mai auzi răspunsul băiatului, pentru că se întoarse repede și se înapoie în casă, dar a doua zi dimineața îl găsi pe băiat neschimbat față de el.

După ce calul se înzdrăveni, bătrînul ceru băiatului să-l însoțească pe multe din drumurile sale și îi încredință diverse treburi mai ușoare. Încet, încet se obișnuî să discute cu el despre unele experiențe. Nu alegea însă de loc acele cuvinte, socotite de obicei de către oamenii maturi a fi pe înțelesul copiilor, ci îi vorbea ca unui erudit. Toată viața

comunicase cu spiritele cele mai alese și rar fusese înțeles, iar asta nu pentru că ar fi fost lipsit de limpezime, ci pentru că era prea limpede. De aceea nu lua în seamă truda băiatului, îl corecta însă cu răbdare de câte ori îl vedea luptându-se cu cuvinte necunoscute.

Principalul exercițiu pentru băiat îl constituia descrierea obiectelor din jur și a proceselor ce le vedea desfășurându-se în fața ochilor. Filozoful îi arăta câte cuvinte există și câte sînt necesare pentru a descrie natura unui obiect în așa fel încît să poată fi cît de cît recunoscut din descriere și mai ales să poată fi mînuit conform descrierii. Există și unele cuvinte care mai bine nu s-ar folosi, ca „bun“, „rău“, „frumos“ și altele, pentru că, în fond, ele nu exprimă nimic.

Băiatul pricepu în curînd că nu prea are rost să spună că un gîndac e „urît“. Nici cuvîntul „repede“ nu este suficient, trebuie arătat cît de repede se mișcă în comparație cu alte ființe de mărimea lui și ce anume face posibil acest lucru. Trebuie așezat cînd pe o suprafață înclinată, cînd pe una dreaptă și să se facă zgomot ca să fugă, sau să i se pună mici momele spre care să se miște. Obișnuindu-te cu gîndacul, acesta își pierde „repede“, urîtenia. Într-o zi, cînd filozoful îl întîlni pe băiat, îl puse să descrie bucata de pîine ce o ținea în mînă.

— În acest caz poți folosi liniștit cuvîntul „bună“, spuse bătrînul, pentru că pîinea este făcută de om pentru a fi mîncată și poate fi, pentru el, bună sau rea. Numai în cazul unor obiecte mai mari, create de natură, și nu în scopuri imediate și bine determinate și, mai ales, create nu numai pentru folosința oamenilor, e stupid să te mulțumești cu asemenea cuvinte.

Băiatul se gîndi atunci la vorbele bunicii despre *Mylord*.

Făcea progrese rapide în a-l înțelege, pentru că era vorba de fiecare dată doar de ceva absolut palpabil ce trebuia priceput : că, în urma leacurilor aplicate calul s-a însănătoșit, sau că din cauza mijloacelor folosite un om a pierit. Înțelegea de asemenea că trebuie să rămîna mereu o îndoială rațională dacă într-adevăr metodele aplicate au determinat schimbările observate. E puțin probabil că băiatul pricepea însemnătatea științifică a modului de gîndire al marelui Bacon, dar utilitatea evidentă a tuturor acestor acțiuni îl entuziasma.

Îl înțelegea pe filozof în felul următor : o nouă eră a început în lume. Omenirea își sporește cunoștințele aproape zi de zi. Și toate cunoștințele sînt consacrate creșterii bineistării și fericirii pe pămînt. În frunte se află știința. Știința cercetează universul, tot ce există pe pămînt, plantele, animalele, solul, apa, aerul pentru a trage cît mai multe

foloase de pe urma lor. Nu ceea ce se crede are însemnătate, ci ceea ce se știe. Se crede mult prea mult și se știe mult prea puțin. De aceea trebuie să verifici tu însuși totul, cu mâna ta, și nu trebuie să vorbești decât despre ceea ce vezi cu ochii și ar putea să fie de oarecare folos.

Asta era învățătura cea nouă și către ea se îndreptau oamenii, din ce în ce mai mulți și mai însuflețiți, hotărâți să întreprindă cercetări în acest sens.

Un rol deosebit aveau în această privință cărțile, deși existau și multe cărți proaste. Băiatul își dădea seama că trebuie să ajungă la cărți dacă vrea să se numere și el printre oamenii care întreprindeau noile cercetări.

În biblioteca din casă, desigur, nu ajungea niciodată. Pe *My lord* trebuia să-l aștepte în fața grajdurilor. O singură dată, după ce bătrînul nu venise mai multe zile, i s-a permis să-l întâlnească în parc. Curiozitatea lui de a vedea camera de studiu, unde noapte de noapte ardea lampa pînă tîrziu, creștea însă tot mai mult. De lîngă un gard viu aflat în dreptul camerei putea să arunce o privire spre rafturile cu cărți.

Se hotărî să învețe a citi.

Acest lucru însă nu era chiar atît de simplu. Preotul căruia îi destăinui această dorință, se uită la el ca la un păianjen ivit pe masă la micul dejun.

— Vrei să citești vacilor *Evangelhia* Domnului ?
Îl întrebă cu acreală. Și băiatul putea fi mulțumit
că scăpase fără o palmă.

Trebuia deci să caute o altă cale.

În sacristia bisericii din sat se afla un liturghier.
Dar acolo putea ajunge numai prezentându-se pen-
tru a trage clopotele. Dacă ar putea afla care
anume bucată o cînta preotul la liturghie, trebuie
să fie cu puțință și găsirea unei legături între cu-
vinte și litere. În tot cazul băiatul începu să învețe
pe dinafară la liturghie cuvintele latine ce le cînta
preotul, cel puțin unele dintre ele. Preotul rostea
însă tare nedeslușit cuvintele, iar de foarte multe
ori nici nu citea liturghia.

Totuși, după un timp, băiatul fu în stare să cînte
după preot unele începuturi. Mai-marele peste graj-
duri îl surprinse în spatele șopronului la un ase-
menea exercițiu și îl bătu, crezînd că vrea să-l
imite, în bătaie de joc, pe preot. Așa că palmele
au răsunat zdravăn.

Băiatul nu reușise încă să stabilească în cartea de
liturghii locul unde se aflau cuvintele cîntate de
preot, cînd se întîmplă o mare nenorocire, punînd
capăt pentru moment strădaniilor sale de a învăța
să citească. *My lord* căzu la pat, bolnav de moarte.

Zăcuse toată toamna și nu era prea sănătos nici
în iarnă, cînd porni într-o sanie deschisă spre o
moșie la cîteva mile depărtare. Băiatului i se îngă-

dui să-l însoțească. Stătea pe talpa saniei, lângă capră.

Vizita se terminase, bătrînul, însoțit de gazdă, pășea anevoie spre sanie, cînd zări pe drum o vrabie înghețată. Oprindu-se, o întoarse cu bastonul.

— De cînd crezi dumneata că zace aci ? îl auzi băiatul întrebînd gazda, care venea după dînsul cu o sticlă cu apă caldă.

— De un ceas, de o săptămînă, sau de mai mult, fu răspunsul.

Bătrînelul păși îngîndurat mai departe și-și luă rămas bun foarte distrat de la gazdă.

— Carnea îi e încă foarte proaspătă, Dick, spuse el, întorcîndu-se către băiat, după ce sania pornise.

O bucată de drum merseră destul de repede pentru că se așternuse amurgul peste întinderile de zăpadă, iar gerul se înăsprise simțitor. Așa se înțimplă, că, intrînd pe poarta curții, călcară o găină scăpată probabil din coteț. Bătrînul urmărea străduințele vizitiului de a ocoli găina, care tot mai dădea din aripile țepene și, cînd văzu că manevra nu izbutește, făcu semn să oprească.

Căznindu-se să iasă din pături și blănuri, coborî din sanie și, sprijinindu-se de brațul băiatului, se întoarse la locul unde zăcea găina, cu toate avertismentele vizitiului privitoare la ger.

Era moartă.

Bătrînul ceru băiatului s-o ridice.

— Scoate-i mațele, porunci el.

— N-aș putea să fac treaba asta în bucătărie ?
întrebă vizitiul, văzându-și stăpînul atît de plătînd
în bătaia vîntului rece.

— Nu, e mai bine aici, răspunse el. Dick are
desigur un cuțit, și apoi ne trebuie zăpadă.

Băiatul făcu ce i se poruncise ; bătrînul, care
parcă uitase de boală și de ger, se aplecă el însuși,
luă o mînă de zăpadă și o băgă cu grijă în interiorul
găinii.

Băiatul pricepu. Luă și el zăpadă și-i dădu dascălului
său găina s-o umple toată.

— În felul acesta ar trebui să se păstreze proaspătă
săptămîni întregi, spuse cu însuflețire bătrînul.
Așezați-o pe lespezile de piatră din pivniță.

Făcu pe jos drumul scurt înapoi pînă la ușă,
puțin obosit și sprijinindu-se greoi de băiat, care
purta sub braț găina umplută cu zăpadă.

Intrînd în hol, începură să-l scuture frisoanele.

A doua zi dimineața, zăcea cu febră mare.

Băiatul umbla de colo colo și căuta să prindă
vreo veste despre starea dascălului său. Află destul
de puțin. Viața pe întinsa moșie continua netulburată.
De-abia a treia zi se produse o schimbare. Fu
chemat în camera de lucru.

Bătrînul zăcea într-un pat strîmt, de lemn, acoperit
cu multe cuverturi, dar ferestrele erau deschise,
așa că era frig. Bolnavul părea totuși cuprins

de fierbințeală. Cu voce tremurătoare întrebă de starea găinii umplute cu zăpadă.

Băiatul răspunse că arată la fel de proaspătă.

— Așa e bine, zise mulțumit bătrînul. Peste două zile îmi vei da din nou de știre !

Plecînd, băiatul regretă că nu adusese și găina. Bătrînul părea mai puțin bolnav decît se vorbea în tînda slugilor.

Dick schimba de două ori pe zi zăpada și găina nu-și pierduse încă din prospețime, cînd el porni din nou spre camera bolnavului.

Se lovi de obstacole cu totul neobișnuite.

Sosiseră medici din capitală. Pe coridor se auzeau șoapte, glasuri, unele poruncitoare, altele supuse, și peste tot se iveau chipuri necunoscute.

Un servitor, care ducea spre camera bolnavului un platou acoperit cu un șervet mare, îl goni cu asprime.

De mai multe ori, dimineața și după-amiaza, făcu încercări zadarnice de a pătrunde în camera bolnavului. Medicii străini parcă aveau de gînd să se stabilească în castel. I se păreau niște păsări negre, uriașe, năpustite asupra unui bolnav neputincios. Pe înserate se ascunse într-o cămăruță de pe coridor unde era tare frig. Tremură bine de tot, dar socoti acest lucru favorabil, deoarece, în interesul experienței, găina trebuia să fie neapărat ținută la rece.

În timpul cinei puhoiul de oameni în negru se mai rări puțin, iar băiatul putu să se strecoare în camera bolnavului.

Bătrînul era singur, toți se duseseră la masă. Lîngă pat se afla o lampă de carte cu abajur verde. Bătrînul avea fața neobișnuit de zbîrcită și palidă ca ceara. Ținea ochii închiși, și-și mișca neliniștit mîinile pe cuvertura scorțoasă. În cameră era tare cald, ferestrele fuseseră închise.

Băiatul făcu vreo cîțiva pași spre pat, ținînd strîns găina la piept, și spuse încet, de mai multe ori : *Mylord*. Nu primi nici un răspuns. Bolnavul însă nu părea să doarmă pentru că buzele i se mișcau din cînd în cînd ca și cum ar fi vorbit.

Convins de însemnătatea unor viitoare instrucțiuni cu privire la experiență, băiatul se gîndi să-i trezească atenția. Dar înainte de a apuca să tragă puțin de cuvertură — lada unde se afla găina a trebuit s-o pună pe un scaun — se pomeni înșfăcat de la spate și smucit înapoi. Un om gras, cu o față cenușie, îl privea ca pe un ucigaș. Cu prezență de spirit, băiatul se răsuci și, dintr-o săritură, apucînd lada, țîșni pe ușă afară.

Pe coridor i se păru că-l zărise intendentul care tocmai urca scările. Prost lucru. Cum să dovedească el că venise chemat la *Mylord* în folosul terminării unei experiențe importante ? Bătrînul se afla cu

totul sub tirania medicilor, o arătau ferestrele închise din camera lui.

Și, într-adevăr, zări un servitor îndreptându-se prin curte spre grajd. Așa că renunță la cină și, după ce duse găina în pivniță, se ascunse în magazia de nutrețuri.

Cercetările care îl amenințau îi turburau somnul. Numai după multe șovăieli ieși a doua zi dimineața din ascunziș.

Nimeni nu se sinchisea de el. În curte era un groaznic du-te-vino. *Mylord* murise spre dimineață.

Băiatul se învârti toată ziua, amețit ca după o lovitură în cap. Avea impresia că nu va putea suporta pierderea dascălului. Târziu după-amiază, coborînd în pivniță cu un lighean plin de zăpadă, mîhnirea pentru moartea stăpînului se transformă în mîhnire pentru experiența neterminată și plîns deasupra lăzii. Ce se va alege de marea descoperire? Întorcîndu-se în curte — picioarele i se păreau atît de grele încît se uită înapoi la urmele lăsate în zăpadă, să vadă dacă nu cumva sînt mai adînci ca de obicei — constată că medicii din Londra încă nu pleaseră. Caleștile tot acolo erau.

Cu toată aversiunea față de ei, se decise să le comunice descoperirea. Doar erau savanți și trebuia să-și dea seama de însemnătatea experienței. Luă lădița cu găina înghețată și se postă după fîntînă, stînd ascuns pînă ce trecu unul dintre domni, un

om scund, care nu prea inspira teamă. Îi ieși în cale, îi prezentă lada. La început vocea i se opri în gât, dar pe urmă izbuti să-și exprime în cuvinte poticnite dorința.

— Lordul a găsit-o moartă acum șase zile, excelență. Am umplut-o cu zăpadă. Lordul era de părere că va rămîne proaspătă. Vedeți și dumneavoastră, a rămas proaspătă de tot.

Scundul holbă mirat ochii la ladă.

— Ei, și ? întrebă.

— Nu s-a stricat, spuse băiatul.

— Așa, spuse scundul.

— Uitați-vă și dumneavoastră, insistă băiatul.

— Văd, zise scundul și, dînd din cap, plecă mai departe.

Băiatul privi uluit după el. Nu putea să-l înțeleagă. Oare bătrînul nu-și pricinuisese moartea dîndu-se jos din sanie pe ger, pentru a face experiența? El, cu mîinile lui, luase zăpada de jos, asta era cert.

Merse încet înapoi spre ușa pivniței, dar în apropiere se opri, se întoarse brusc și fugi la bucătărie.

Îl găsi pe bucătar foarte ocupat, pentru că erau așteptați la cină oaspeți din împrejurimi pentru înmormîntare.

— Ce vrei cu pasărea ? mîrîi supărat bucătarul. Doar e înghețată bocnă.

— N-are importanță, zise băiatul. *Mylord* a spus că n-are importanță.

Bucătarul îl privi o clipă distrat, apoi plecă grav cu o tavă mare în mână spre ușă, probabil să arunce ceva afară.

Băiatul se ținu scai după el, cu lada.

— Nu s-ar putea cumva încerca ? îl imploră.

Bucătarul își pierdu răbdarea, apucă găina cu mâinile lui puternice și cu o mișcare viguroasă o azvîrli în curte.

— Tu n-ai altă grijă ? urlă scos din fire. Doar a murit excelența-sa, lordul.

Băiatul ridică înfuriat găina de jos și se furișă cu ea mai departe.

Următoarele două zile trecură cu pregătirile de înmormântare. Avea mult de lucru cu înhămarea și deshămarea cailor și aproape că dormea cu ochii deschiși, noaptea, când puneă zăpadă proaspătă în lădiță. I se părea totul fără nădejde, era cea nouă se sfîrșise.

Dar a treia zi, în ziua înhumării, băiatul proaspăt spălat și îmbrăcat în hainele cele mai bune se simți în cu totul altă dispoziție. Era o vreme de iarnă frumoasă, senină și dinspre sat se auzea cum bat clopotele.

Cu speranțe noi, coborî în pivniță și privi mult timp, atent, găina moartă. Nu reuși să observe nici urmă de putrezire. Așeză cu băgare de seamă pa-

sărea în ladă, o umplu cu zăpadă curată, albă, luă lada sub braț și porni spre sat.

Fluierînd vesel, intră în bucătăria joasă a bunicii. Părinții îi muriseră de mult, ea îl crescuse și se bucura de încrederea lui. Fără să-i arate la început conținutul lădiței, îi povesti bătrînei care tocmai se îmbrăca pentru înmormîntare, despre experiența lordului.

Bunica îl ascultă cu răbdare.

— Doar se știe, spuse ea apoi. Înțepenesc la frig și se păstrează o bucată de timp. Ce-i așa deosebit în asta ?

— Eu cred că se mai poate mînca, răspunse băiatul străduindu-se să pară cît mai indiferent.

— Să mănînci o găină moartă de o săptămînă ! Doar e otrăvitoare.

— De ce ? Dacă nu s-a schimbat de cînd a murit ? Și a fost ucisă de sania lordului, era deci sănătoasă.

— Da, dar înăuntru, înăuntru e stricăță ! zise bătrîna, pierzîndu-și puțin răbdarea.

— Nu cred, spuse ferm băiatul, privind cu ochii lui limpezi găina. Înăuntru a fost tot timpul zăpadă. Cred că am s-o gătesc.

Bătrîna se supără.

— Ai să vii cu mine la înmormîntare, zise ea în cele din urmă. Excelența-sa, lordul, a făcut

destule pentru tine, așa că se cuvine să mergi cu-minte după sicriu.

Băiatul nu-i răspunse. În timp ce bătrîna își punea pe cap basmaua neagră, el scoase găina, îndepărtă ultimele resturi de zăpadă de pe ea și o așeză pe două surcele în fața sobei. Trebuia să se dezghețe.

Bătrîna nu se mai uita la el. Cînd fu gata de drum, îl luă de mîină energic și ieși cu el pe ușă.

O bucată de drum merseră frumos amîndoi. Pe drum mai întîlniră mulți oameni, bărbați și femei, ducîndu-se la înmormîntare. Deodată băiatul scoase un țipăt de durere. Nimerise cu piciorul într-un troian de zăpadă. Cu fața schimonosită, îl trase afară, șchiopătă pînă la o piatră din cîmp și se așeză, frecîndu-și piciorul.

— Mi l-am scrîntit.

Bătrîna îl privi bănuitoare.

— Dar de mers poți să mergi.

— Nu, răspunse el posomorît. Și dacă nu mă crezi, poți să te așezi lîngă mine pînă îmi trece.

Bătrîna se așeză tăcută lîngă el.

Se scurse un sfert de ceas. Mai treceau săteni, dar, firește, tot mai puțini. Amîndoi ședeau încă-pățînați pe marginea drumului.

Apoi bătrîna spuse serios :

— Nu te-a învățat el că nu trebuie să minți ?

Băiatul nu-i răspunse. Bătrîna se ridică oftînd. I se făcuse frig.

— Dacă nu vii în zece minute după mine, zise dînsa, am să te spun lui frate-tău să-ți tragă o sfîntă de bătaie.

Și cu asta păși mai departe, grăbită să nu piardă discursul funebru.

Băiatul așteptă pînă ce bătrîna se depărtă, apoi se sculă încet. O porni înapoi, întorcînd adesea capul și șchiopătînd un timp. Abia cînd un tufiș îl ascunse de vederea bătrînii, păși din nou ca de obicei.

În bucătărie, se așeză lîngă găină și o privi nerăbdător. Are s-o fiarbă într-o oală cu apă și va mînca o aripă. O să vadă pe urmă dacă a fost otrăvitoare sau nu.

Tot mai ședea, cînd în depărtare se auziră trei lovituri de tun. Erau trase în onoarea lui Francis Bacon, baron de Verulam, Viscount St. Alben, fost Lord Cancelar al Angliei, care nu pe puțini contemporani îi umpluse de dezgust, dar pe mulți și de entuziasm pentru științele folositoare.

Giordano Bruno, omul din Nola ars pe rug pentru erezie, în anul 1600, de către autoritățile Inchiziției din Roma, este considerat pretutindeni un om însemnat, nu numai pentru ipotezele lui îndrăznețe, adevărate mai târziu, despre mișcările astrelor, ci și pentru atitudinea plină de curaj față de inchiizitori, cărora le declarase : „Vă este poate mai teamă vouă cînd pronunțați sentința împotriva mea, decît mie cînd o ascult“. Citindu-i operele și aruncînd o privire asupra relatărilor în legătură cu comportarea lui în public, nu mai lipsește într-adevăr nimic pentru a-l denumi un om mare. Și totuși mai există o poveste ce ne va face să-l stimăm poate și mai mult.

Este povestea mantalei lui.

Trebuie să se știe cum a căzut în mîinile Inchiiziției.

Un patrician din Veneția, pe nume Mocenigo, îl poftise pe savant în casa lui, ca să-i dea lecții de fizică și de mnemotehnică. Îl găzdui timp de cîteva

luni și primi în schimb învățătura cuvenită. Dar în loc să fie inițiat în magie neagră, cum se așteptase, primise doar cunoștințe de fizică. Era foarte nemulțumit de acest lucru, pentru că nu-i folosea la nimic. Îi părea rău de cheltuielile făcute cu oaspetele său. În repetate rînduri îi ceruse insistent să-i împărtășească cunoștințele misterioase și lucrative pe care un om atît de vestit trebuia desigur să le posede, și cînd văzu că totul e în zadar, îl denunță în scris Inchiziției. Scrise cum că acest om răutăcios și ingrât l-a defăimat în prezența sa pe Cristos și a spus despre călugări că sînt niște măgari, că prostesc poporul, iar pe deasupra a afirmat, în contradicție cu ceea ce se spune în *Biblie*, că nu există un singur soare, ci nenumărați, și multe altele. De aceea, el, Mocenigo, l-a închis în mansarda sa și roagă să fie ridicat cît mai curînd de către slujbași. Slujbașii Inchiziției sosiră într-adevăr într-o noapte de duminică spre luni și îl duseră pe savant la închisoare.

Aceasta s-a întîmplat luni 25 mai 1592, dimineața, la orele trei, iar din ziua aceea pînă în ziua cînd a urcat pe rug, adică la 17 februarie 1600, omul din Nola n-a mai ieșit din temniță.

În decursul acestor opt ani cît a ținut îngrozitorul proces, s-a zbatut fără încetare să-și salveze viața, dar lupta dusă în primul an, la Veneția,

împotriva extrădării la Roma, a fost poate cea mai disperată.

În perioada aceea s-a întâmplat istoria cu mantaua.

În iarna lui 1592, când locuia încă la hotel, comandase la un croitor, pe nume Gabriele Zunto, o manta groasă, pe măsură. Când a fost arestat, veșmîntul încă nu era plătit.

La vestea arestării, croitorul se repezi spre casa domnului Mocenigo, în apropiere de San Samuel, să-și prezinte nota de plată. Era prea târziu. Un servitor al domnului Mocenigo îl dădu pe ușă afară. „Am plătit destul pentru acest șarlatan, țipă el din prag atît de tare, încît vreo cîțiva trecători priviră înapoi. N-ai decît să alergi la tribunalul Sfîntului Oficiu și să declari acolo că dumeata ai avut de-a face cu acest eretic.”

Croitorul încremeni, înspăimîntat, în stradă. O droaie de tineri derbedei auziră totul, iar unul dintre ei, un puștan zdrențaros, plin de coșuri, azvîrli după el cu o piatră. O femeie sărăcăcios îmbrăcată ieși din casă și îi trase, ce-i drept, băiatului o palmă, dar Zunto, om în vîrstă, își dădu bine seama că ar fi primejdios să se numere printre cei care „avuseseră de-a face cu acest eretic”. Alergă după colț, privind speriat împrejur, și apoi, pe o cale mult ocolită, se duse acasă. Nevestei nu-i po-

meni nimic despre nenorocirea asta, iar ea se miră o săptămână întreagă că era atît de abătut.

La 1 iunie, întocmind notele de plată, descoperi că cineva nu plătise o manta. Era cel al cărui nume se afla pe buzele tuturor, căci omul din Nola ajunsese obiectul discuțiilor întregului oraș. Umblau cele mai teribile zvonuri despre răutatea lui. Nu numai că terfelise căsătoria, atît în cărți cît și în conversații, dar îl făcuse șarlatan pe Cristos și afirmase cele mai năstrușnice lucruri despre soare. Nu era de mirare că nu-și plătise mantaua. Femeia nu era de loc dispusă să suporte această pagubă. După o sfadă aprinsă cu bărbatu-său, septuagenara, în haine de duminică, merse la palatul Sfîntului Oficiu și reclamă cu o privire mîniată cei treizeci și doi de scuzi datorăți de ereticul întemnițat.

Funcționarul cu care vorbi înregistră pretenția ei și promise că va cerceta cazul.

În curînd Zunto primi într-adevăr o citație și se înfățișă, tremurînd și clătinîndu-se, la temutul palat. Spre uimirea lui nu fu interogat, ci doar încuștințat că la aranjarea treburilor financiare ale întemnițatului se va ține seama de pretenția lui. Funcționarul îi dădu însă a înțelege că mare lucru nu-i va ieși.

Bătrînul, foarte bucuros că scăpase atît de ieftin, mulțumi cu supunere. Dar nevasta era nemulțumită. Chiar dacă bărbatu-său renunța la halba din

fiecare seară, sau cosea pînă noaptea tîrziu, nu era de ajuns să scoată paguba. Trebuia achitată datoria către negustorul de stofe. Țipa prin bucătărie și prin curte că e o rușine să fie întemnițat un răufăcător înainte de a-și fi plătit datoriile. Dacă e necesar, se va duce pînă la Sfîntul Părinte, la Roma, ca să-și obțină cei treizeci și doi de scuzi. „Doar n-are nevoie de manta pe rug!” strigă ea.

Povesti și duhovnicului ce li s-a întîmplat. Acesta o sfătui să ceară să-i fie înapoiată măcar mantaua. Văzînd în asta o confirmare, din partea unui for bisericesc, a faptului că pretenția ei este îndreptățită, declară că nu se mulțumește doar cu mantaua, care desigur a fost purtată și mai era și croită pe măsură. Trebuie să-și capete banii. Dar pentru că, înfierbîntîndu-se, devenise cam zgomoasă, părintele o dădu afară. Acest lucru o dezmetici puțin și cîteva săptămîni stătu liniștită. Din palatul Inchiziției nu se mai auzea nimic despre ereticul arestat. În schimb se șoptea peste tot că interogatoriile dezvăluiseră mîrșăvii îngrozitoare. Bătrîna își pleca lacomă urechea la toate flecărelile astea. Pentru ea era o tortură să afle cît de prost stă cazul ereticului. Nu va fi eliberat niciodată și niciodată nu-și va plăti datoriile. Nu mai dormea noaptea, iar în august, cînd căldurile îi zdruncinară nervii de-a binelea, se apucă să-și trîmbițeze necazul, pălăvrăgind prin dughenele unde tîrguia și

povestind clienților veniți pentru probă. Dădea a înțelege că preoții comit un păcat când trec cu atîta nepăsare peste pretențiile îndreptățite ale unui mic meseriaș. Birurile sînt apăsătoare, iar pîinea a fost iarăși scumpită.

Într-o dimineață, un funcționar o luă la palatul Sfîntului Oficiu și acolo fu sfătuită cu insistență să se lase de vorbăria ei răutăcioasă. O întrebare cum de nu-i este rușine ca pentru cîțiva scuzi să defăimeze un proces religios atît de grav. I se dădu a înțelege că există tot soiul de leacuri pentru oamenii de felul ei.

Un timp acest lucru folosi, cu toate că de cîte ori își amintea de cuvintele „pentru cîțiva scuzi” ieșite din gura unui călugăr bine îndopat, obrazul i se înroșea de furie. În septembrie însă se zvoni că Marele Inchizitor din Roma ar fi cerut extrădarea omului din Nola. Se discută în această privință la Signoria ¹.

Cetățenii comentau cu aprindere cererea de extrădare, iar atmosfera îi era îndeobște potrivnică. Breslele nu voiau să-și știe deasupra tribunalele din Roma.

Bătrîna era exasperată. Oare chiar aveau de gînd să-l trimită pe eretic la Roma fără să-și fi plătit

¹ *Signoria* — în Veneția reprezenta ministerul Dogelui, în Florența însemna totalitatea reprezentanților corporațiilor

datoriile ? Asta era culinea ! Abia auzi vestea de decret, că și fugi la palatul Sfântului Oficiu, fără să-și îngăduie răgazul de a îmbrăca o rochie mai bună.

De data aceasta fu primită de un funcționar mai de seamă, care, lucru ciudat, se arată mult mai conciliant decît cei dinainte. Avea aproape aceeași vîrstă cu ea și-i ascultă liniștit și atent plîngerea. Cînd termină — după o scurtă tăcere — o întrebă dacă vrea să stea de vorbă cu Bruno.

Bătrîna consimți de îndată. Întîlnirea a fost stabilită pentru a doua zi.

În dimineața aceea, într-o cămăruță cu gratii la ferestre, o întîmpină un om mărunț, slab, cu barba rară, de culoare închisă, și o întrebă cuviincios ce dorește. Îl văzuse pe vremea cînd i se luase măsura și tot timpul păstrase destul de bine în minte înfățișarea lui, acum însă nu-l recunoscuse de îndată. Emoțiile interogatoriilor desigur îl schimbaseră.

Spuse repezit :

— Mantaua. N-ați plătit-o.

Cîteva secunde, omul o privi uimit. Apoi își aminti și întrebă :

— Cît vă sînt dator ?

— Treizeci și doi de scuzi, răspunse. Doar ați primit nota de plată.

Bruno se întoarce spre funcționarul mare și gras, care supraveghea convorbirea, întrebându-l dacă știe cumva câți bani au fost predați, împreună cu obiectele lui, la palatul Sfântului Oficiu. Omul nu știa, făgădui însă că va cerceta.

— Cum o duce bărbatul dumneavoastră ? Întrebă înțemnițatul, îndreptându-se din nou spre bătrîna, ca și cum, din moment ce chestiunea era pornită spre rezolvare, se stabiliseră prin aceasta relații normale și se creaseră circumstanțe pentru o vizită obișnuită.

Iar bătrîna, încurcată de bunăvoința omului mărunț, mormăi că bărbatul ei o duce bine și chiar mai adăugă ceva despre reumatismul lui.

Și într-adevăr, abia două zile mai târziu plecă din nou spre palatul Sfântului Oficiu, deoarece găsise de cuviință că trebuie să lase domnului timpul necesar pentru investigații. Obținuse chiar învoirea să-i mai vorbească o dată. A trebuit să aștepte însă mai mult de un ceas în cămăruța cu gratii la ferestre, fiindcă tocmai atunci era la interogatoriu.

Sosi și părea tare istovit. Neexistînd nici un scaun, se sprijini puțin de perete. Intră însă imediat în problemă.

Îi spuse cu voce foarte slabă că din nefericire nu-i este cu putință să plătească mantaua. Între obiectele sale nu s-au găsit bani. Totuși ea încă nu

trebuie să-și piardă orice speranță. S-a gândit și i-a amintit că la cineva, care tipărise în orașul Frankfurt cărți de-ale lui, trebuie să mai existe ceva bani. Îi va scrie, dacă i se va da voie. Va cere permisiunea chiar a doua zi. La interogatoriul de astăzi i se păruse că atmosfera nu-i este tocmai favorabilă. Așa că n-a vrut să întrebe și eventual să strice totul.

În timp ce vorbea, bătrîna îl măsura cu ochii ei pătrunzători. Cunoștea ea pretextele și amăgelile datornicilor întîrziați. Nu le pasă nici cît negru sub unghie de obligații, dar cînd sînt luați din scurt se agită de parcă ar vrea să pună tot cerul și iadul în mișcare.

— Ce v-a trebuit manta, dacă n-aveți bani s-o plătiți ? întrebă ea tăios.

Arestatul dădu din cap pentru a-i arăta că-i urmărește șirul gândurilor. Apoi răspunse :

— Am cîștigat întotdeauna de pe urma cărților și a lecțiilor. M-am gândit că am să cîștig și acum. Iar mantaua am crezut că-mi trebuie, pentru că socoteam să rămîn în libertate.

Spunea asta fără nici o amărăciune, evident numai ca să nu-i rămînă dator cu răspunsul.

Bătrîna îl privi din nou de sus pînă jos, plină de furie, dar avînd sentimentul că n-o poate scoate la capăt cu el. Fără nici un cuvînt, se întoarse și fugi din cameră.

— Cine-i mai trimite bani unui om judecat de Inchiziție ? bombăni ea supărată către bărbatu-său, în aceeași seară când stăteau culcați în pat. Bătrînul se liniștise în privința atitudinii autorităților bisericești față de el, totuși dezaprobă încercările neobosite ale neveste-si de a obține banii.

— Are el desigur alte griji acuma, mormăi.

Bătrîna nu mai zise nimic.

Lunile următoare trecură fără să se fi ivit ceva nou în chestiunea asta neplăcută. La începutul lui ianuarie se zvoni că Signoria ar avea intenția să îndeplinească dorința Papii și să-l extrădeze pe eretic. Apoi familia Zunto primi o nouă citație de la palatul Sfîntului Oficiu.

Nu era indicată ora, așa că doamna Zunto se duse acolo într-o după-amiază. Dar nu nimeri bine. Arestatul aștepta vizita guvernatorului Republicii, căruia Signoria îi ceruse să-și dea avizul în problema extrădării. Bătrîna fu primită de același înalt funcționar care îi înlesnise prima întrevvedere cu omul din Nola, și moșneagul îi spuse că întemnițatul dorise să-i vorbească, dar ea ar trebui să chibzuiască dacă e momentul potrivit, deoarece Bruno se afla înaintea unei convorbiri de cea mai mare însemnătate pentru el.

Bătrîna spuse scurt că n-au decît să-l întrebe pe el.

Un slujbaş plecă și se întoarse cu arestatul. Convorbirea avu loc în prezența înaltului funcționar. Înainte ca nolezul, care-i zîmbi încă de la ușă, să poată spune ceva, bătrîna izbucni :

— De ce vă purtați așa, dacă doriți să rămîneți în libertate ?

O clipă omul păru uimit.

În ultimele luni răspunsese la foarte multe întrebări și nu prea reținuse sfîrșitul ultimei sale convorbiri cu nevasta croitorului.

— Nu mi-au sosit banii aceia, spuse el în sfîrșit. De două ori am scris, dar n-au sosit. M-am gîndit că poate vreți să luați mantaua înapoi.

— Știam că aici vom ajunge, zise ea cu dispreț. Dar e lucrată pe măsură și pentru cei mai mulți e prea mică.

Omul din Nola o privi îndurerat.

— La asta nu m-am gîndit, spuse el și se întoarse către preot.

— Nu s-ar putea să fie vîndute toate obiectele mele, iar banii să le fie înmînați acestor oameni ?

— Asta nu se poate, se amestecă în vorbă slujbaşul acela mare și gras care îl adusese. Le pretinde domnul Mocenigo. Ați trăit mult timp pe cheltuiala lui.

— El m-a invitat, răspunse nolezul istovit. Moșneagul ridică mîna.

— Nu despre asta e vorba acum. După părerea mea, ar trebui să înapoiști mantaua.

— Ce să facem cu ea ? Întrebă cu încăpăținare bătrîna.

Moșneagul se înroși puțin la față. Spuse încet :

— Ascultă, femeie, un pic de indulgență creștină nu ți-ar strica. Acuzatul se găsește acum înaintea unei convorbiri care poate să însemne pentru el viață sau moarte. Așa că nu-i poți pretinde să-i pese prea mult de mantaua dumitale.

Bătrîna îl privi nesigură. Deodată își aminti unde se află. Se gîndi dacă nu cumva e cazul să plece, cînd în spate îl auzi pe arestat spunînd cu voce slabă :

— Cred că o poate pretinde.

Și cînd femeia se întoarse, el mai adăugă :

— Te rog să mă ierți. Să nu crezi că pierderea dumitale îmi este indiferentă. Voi mai face o cerere în privința asta.

La un semn al moșneagului, omul cel mare și gras părăsise camera. În momentul acela se înapoie, întinse brațele și spuse :

— Mantaua nici n-a fost predată aici. O fi reținut-o Mocenigo.

Nolezul tresări. Apoi spuse :

— Asta nu-i drept. Am să-l reclam.

Moșneagul clătină din cap.

— Mai bine ocupați-vă de convorbirea ce va trebui s-o purtați peste câteva minute. Nu mai pot îngădui să vă ciorovăiți aci pentru câțiva scuzi.

Bătrînei i se urcă sîngele la cap. Cît timp a vorbit nolezul, tăcuse și privise îmbufnată într-un colț al camerei, dar auzind vorbele moșneagului își pierdu din nou răbdarea.

— Câțiva scuzi! țipă ea. Țsta-i tot cîștigul nostru pe o lună. Dumneavoastră vă este ușor să fiți indulgenți. Nu suferiți nici o pagubă.

În clipa aceea intră pe ușă un călugăr înalt și solid.

— A sosit guvernatorul, spuse cu jumătate de glas, și se uită mirat la bătrîna care țipa.

Omul cel mare și gras îl apucă pe nolez de mîneacă, și-l scoase din cameră. Arestatul privi înapoi peste umărul îngust, spre bătrîna, pînă trecu pragul. Era foarte palid și tras la față.

Bătrîna coborî tulburată scările de piatră ale palatului. Nu știa ce să creadă.

Pînă la urmă omul a făcut ce-a putut.

Cînd grasul aduse după o săptămînă mantaua, ea nu intră în atelier. Dar ascultă la ușă și-l auzi spunînd :

„În ultimele zile, tot timpul s-a îngrijit de mantaua asta. În timpul interogatoriilor și convor-

birilor cu autoritățile orașului de două ori a făcut cerere și de mai multe ori a solicitat pentru asta o convorbire cu nunțiul papal. A izbutit. Mocenigo a fost nevoit să-i restituie mantaua. De altfel i-ar fi prins bine și lui acum, pentru că va fi extrădat și va trebui să plece chiar săptămîna asta la Roma.“

Avea dreptate. Era pe la sfîrșitul lui ianuarie.

1.

Cezar

De la începutul lui martie dictatorul știa că zilele dictaturii sale sînt numărate.

Un străin, venind dintr-una din provincii, ar fi găsit poate capitala mai impunătoare decît oricînd. Orașul crescuse enorm ; un amestec pestriț de naționalități umplea cartierele gata să plesnească ; monumentale edificii administrative erau pe terminate ; *City-ul*¹ clocotea de proiecte ; viața comercială se desfășura normal ; sclavii erau ieftini.

Regimul părea consolidat. Dictatorul tocmai fusese numit dictator pe viață și pregătea *cea mai mare dintre acțiunile sale*, cucerirea Orientului, multasteptata campanie persană, cu adevărat o a doua campanie a lui Alexandru.

Cezar știa că nu va supraviețui lunii aceleia. Se afla în culmea puterii. În fața lui era deci abisul.

Marea ședință a Senatului din 15 martie, la care dictatorul, în discursul său, luînd poziție împotriva

¹ Centrul financiar.

„poziției amenințătoare a guvernului persan“, anunță că a concentrat o armată în Alexandria, capitala Egiptului, a dezvăluit atitudinea ciudat de indiferentă, ba chiar rece a Senatului. În timpul discursului, printre senatori circulă fatala listă cu sumele depuse de dictator sub nume fals la băncile spaniole : *dictatorul își transferă averea personală (110 milioane) în străinătate !* Oare nu e sigur de războiul său ? Sau poate nici n-are de gând să ducă război împotriva Persiei, ci împotriva Romei !

Senatul a aprobat creditele de război în unanimitate, ca de obicei.

În palatul Cleopatrei, centrul tuturor intrigilor cu privire la Orient, sînt adunați militari de frunte. Regina Egiptului este aceea care a avut ideea unui război cu perșii. Brutus și Cassius, precum și alți ofițeri tineri, o felicită pentru triumful în Senat al politicii de război. Ideea de a lăsa să circule lista fatală este admirată și se face haz cum se cuvine. Ce-o să se mai mire dictatorul cînd va încerca să ridice din *City* creditele aprobate !...

Cezar, căruia nu i-a scăpat răceala manifestată de Senat la toate amabilitățile lui, are ocazia să constate și în *City* aceeași atitudine extrem de iritantă. Îi duce pe oamenii de finanțe la Camera de Comerț și, în fața unei uriașe hărți atîrnate pe perete, le explică proiectul său de campanie împotriva Persiei și Indiei. Domnii dau din cap, dar

Încep apoi să vorbească despre Galia, cucerită de ani de zile, unde au izbucnit din nou rebeliuni sîngeroase. „Noua ordine“ nu funcționează. Se ivește o propunere : nu s-ar putea începe noul război abia la toamnă ? Cezar nu răspunde, brusc iese afară. Domnii ridică mîinile pentru salutul roman. Cineva murmură : „Nu-l mai țin nervii, pe omul ăsta.“

Dintr-o dată nu mai vor război ?

Din investigații reiese un fapt uluitor : întreprinderile de armament pregătesc febril războiul, acțiunile lor urcă în salturi ; și prețul sclavilor crește...

Ce să însemne asta ? Să fie de acord cu războiul dictatorului și să-i refuze banii necesari ?

Spre seară, Cezar știe ce înseamnă. *Ei vor războiul, dar nu cu el.*

Dă ordin să fie arestați cinci bancheri, dar e zdruncinat, nervii îi sînt încordați, gata să se rupă, asta spre uimirea aghiotantului său, care-l văzuse de atîtea ori calm în toiul unor lupte sîngeroase. Se liniștește puțin cînd vine Brutus, pe care îl iubește atît de mult. Totuși nu se simte destul de tare să cerceteze un dosar trimis de către omul său de încredere din *City*. Conține numele unor conjurați ; printre ele e și cel al lui Brutus. Pregătesc un atentat la viața lui. Frica de a găsi în dosarul voluminos (e atît de voluminos, îngrozitor de voluminos) și unele nume dragi îl oprește pe dictator să-l deschidă. Brutus are nevoie de un pahar cu apă,

cînd Cezar îl predă în sfîrșit nedeschis secretarului său, spre a-l citi mai tîrziu.

O adevărată consternare se stîrnește în palatul Cleopatrei cînd Brutus, palid și tulburat, aduce vestea că există un dosar al conjurațiilor. Cezar poate să-l citească din clipă în clipă. Cleopatra îi potolește anevoie pe cei prezenți, apelînd la onoarea lor militară, și dă ea însăși porunca de împachetare.

Între timp la Cezar se prezintă pentru raport edilul poliției. E al treilea în anul acesta, început abia de două luni, cei doi predecesori au fost destituiți, fiind implicați în comploturi. Edilul îi garantează dictatorului securitatea personală, în pofida agitației din *City*, iscate din cauza arestării bancherilor, pentru care de altfel au intervenit cercuri influente... Edilul pare a fi convins că războiul cu perșii e iminent și, după părerea lui, va reduce la tăcere opoziția. În timp ce expune multiplele măsuri de apărare ce i se par necesare, Cezar vede dincolo de el, ca într-o viziune, cum va muri ; căci va muri.

Va da poruncă să fie dus la porticul lui Pompei, va coborî, va rezolva petițiile, va intra în templu, va căuta cu privirea pe unul sau altul dintre senatori și, salutîndu-i, se va așeza pe scaun. Se va desfășura o parte din ritual — îl și vede în fața ochilor. Apoi conjurații — în viziunea lui Cezar

ei n-au chipuri, doar niște pete albe acolo unde ar trebui să se afle fețele — se vor apropia de el, sub un pretext oarecare. Cineva îi va da ceva de citit, el va întinde mîna să apuce, se vor năpusti asupra lui, și *va muri*.

Nu, pentru el nu va mai exista războiul din răsărit. Cea mai mare dintre toate acțiunile lui nu va mai avea loc : *totul era ca el să ajungă pe o navă* care ar fi putut să-l ducă la trupele sale din Alexandria, singurul loc unde, poate, ar fi în siguranță.

Cînd seara tîrziu sentinelele văd cîtiva domni îndreptîndu-se spre încăperile dictatorului, tot mai cred că e vorba de generali și de inspectori de armată ce vor să discute despre războiul persan. Dar nu sînt decît medici ; dictatorului îi trebuie un somnifer.

A doua zi, 14 martie, se scurge încîlcit și penibil. În timpul exercițiilor de călărie de dimineață, lui Cezar îi vine o idee strașnică. Senatul și City-ul sînt împotriva lui, și ce dacă ? *Se va adresa poporului*.

N-a fost el pe vremuri marele tribun al poporului, nădejdea democrației ? Atunci doar a existat un program gigantic, cu care înspăimîntase de moarte Senatul. Împărțirea moșiilor, așezări pentru săraci.

Dictatura ? Nici un fel de dictatură ! Marele Cezar va abdica, se va retrage din viața politică, de pildă în Spania...

Un bărbat istovit s-a urcat pe cal, s-a lăsat purtat în cerc de jur împrejurul manejului, pe urmă ținuta lui a devenit mai rigidă (cu gândul la popor), a strâns hățurile, a strunit calul călărindu-l în spume ; un cu totul alt bărbat, înviorat, părăsește manejul.

Nu sînt mulți cei intrați în marele joc care au în dimineața aceea atîta încredere în viitor precum Cezar...

Conjurații așteaptă arestarea. Brutus pune sentinele în grădinile lui ; în diferite locuri caii stau gata de drum. În unele case se ard papirusuri. În palatul ei de pe Tibru, Cleopatra se pregătește de moarte. Cezar trebuie să fi citit de mult dosarul. Se îmbracă cu grijă, își eliberează sclavii, împarte daruri. Curînd trebuie să sosească agenții poliției.

Opoziția a lovit ieri. Astăzi trebuie să urmeze contralovitura regimului.

La *lever*-ul dictatorului iese la iveală cum va arăta contralovitura.

În prezența mai multor senatori Cezar vorbește despre noul său plan. Vor fixa alegerile, apoi va abdica. Parola sa : *Jos războiul !* Cetățeanul roman va cuceri teritoriul italian, nu persan. Căci cum trăiește cetățeanul roman, stăpînul lumii ? Cezar

Îl descrie. Chipuri împietrite ascultă descrierea îngrozitoare a mizeriei cetățeanului roman. Dictatorul a dat jos masca, vrea să răskoale plebea. O jumătate de oră mai târziu o va ști întregul *City*. Dușmăniile între *City* și Senat, între bancheri și ofițeri vor dispărea, cu toții vor fi uniți într-un punct : Jos Cezar !

Cezar știe înainte de a-l sfârși că a comis o greșală cu discursul acesta. Firește n-ar fi trebuit să fie prea sincer. Cu farmecul său cunoscut încearcă brusc să schimbe subiectul. Prietenii nu vor avea să se teamă de nimic. Moșiile le sînt garantate. Se vor da pămînturi în arendă, dar asta o va face statul, din mijloacele statului. Va fi o vară frumoasă, vor fi oaspeții lui la Baiae ¹.

După ce au mulțumit pentru invitație și au plecat, Cezar ordonă demiterea și arestarea edilului de poliție, care încă cu o seară înainte le-a dat din nou drumul bancherilor arestați. Apoi îl trimite pe secretarul său să sondeze atmosfera din cercurile democrate. Acuma totul depinde de atitudinea poporului.

Cercurile democrate înseamnă politicienii cluburilor de meseriași de mult dizolvate, care în vremurile de glorie ale republicii au jucat rolul principal la alegeri. Dictatura lui Cezar a zdrobit acest

¹ Oraș în Italia antică lângă Neapole, celebru în imperiul roman datorită izvoarelor sale și frumuseții peisajului.

aparatură, odinioară puternică, iar cu o parte a membrilor clubului a format o gardă civilă, așa-zisele cluburi de stradă. Și ele au fost dizolvate. Totuși acum, secretarul Titus Rarus îi vizitează pe politicienii plebei, să le sondeze opinia.

Vorbește cu fostul președinte al breslei zugravilor, apoi cu un fost agitator în alegeri, actualmente cîrciumar. Cei doi bărbați se poartă extrem de prudent, nu vor să discute politică. Îl recomandă pe bătrînul Carpo, fostul conducător al muncitorilor din construcții, un om desigur cu foarte multă influență, *deoarece se află în închisoare*.

Între timp, Cezar a primit o vizită importantă : Cleopatra. Regina n-a mai suportat tensiunea. Trebuia să-și cunoască situația. E împodobită ca pentru moarte, toate artele Egiptului au contribuit la punerea în valoare a frumuseții ei renumite în trei continente. Dictatorul pare a avea timp. Se comportă față de ea ca întotdeauna în ultimii ani, cu o politețe deosebită, gata oricînd să-i dea un sfat, lăsînd din cînd în cînd să se înțeleagă că pe loc i-ar putea fi iarăși amant, el, neîntrecutul cunoscător al frumuseții feminine, dacă ea ar dori asta. Dar nici o vorbă despre politică. Stau în Atrium și hrănesc peștișorii de aur, discută despre vreme. O invită pentru vară la Baiae...

Cleopatra e neliniștită. Se pare că Cezar nu-i încă pregătit să dea lovitura, asta-i explicația. Ea

pleacă cu obrazul împietrit. Cezar o însoțește pînă la litieră, apoi intră în birourile sale, unde juriștii și secretarii lucrează febril la proiectul noii legi electorale. Proiectul trebuie să rămînă secret : nimeni n-are voie să părăsească palatul. *Constituția aceasta va fi cea mai liberală dintre toate cîte a pomenit Roma vreodată.*

Firește, totul depinde acum de popor...

Cum Rarus zăbovește prea mult — de ce la urma urmei atîta tocmeală, plebeii ar trebui să apuce cu amîndouă mîinile această unică șansă oferită de dictator — Cezar se hotărăște să se ducă la alergările de cîini. Simte nevoia să ia personal contact cu poporul și pe popor îl găsești la alergările de cîini. Arena încă nu-i plină. Cezar intră în loja cea mare, își alege un loc ceva mai sus, în mulțime. N-are de ce să se teamă de a fi recunoscut, oamenii nu l-au văzut decît doar de la depărtare.

Cezar privește un timp, pe urmă pariază pe unul din cîini. Lîngă el s-a așezat un om căruia îi explică de ce a jucat tocmai pe acest cîine. Omul dă din cap. Un rînd mai în față se iscă o mică ceartă. Cîțiva se pare că stau pe locurile altora, noii-veniți îi alungă de acolo. Cezar caută să intre în vorbă cu vecinii pînă și despre politică. I se răspunde laconic, și atunci își dă seama că aceștia știu cine e : se află între agenții săi secreți. Se ridică

supărat și pleacă. De altfel câinele pe care a pariat a câștigat...

În fața arenei își întâlnește secretarul care-l caută. N-are vești bune. Nimeni nu vrea să trateze. Pretutindeni domnește frică sau ură. De obicei cea din urmă. Omul lor de încredere e Carpo, zidarul. Cezar ascultă posomorât. Se urcă în litieră și poruncește să fie purtat la închisoarea mamertină¹. O să discute cu Carpo.

Carpo trebuie mai întâi căutat. Există în aceste cazemate foarte mulți deținuți foști plebei, putrezesc aici cu duzinele. Totuși, după un du-te-vino, zidarul Carpo, legat cu funii lungi, este târât afară dintr-o gaură, și dictatorul poate să vorbească omului în care poporul Romei are încredere.

Stau față în față și se privesc. Carpo e un om bătrîn, poate nu mai bătrîn decît Cezar, însă, oricum, arată ca un octogenar. Foarte bătrîn, foarte dărîmat, dar nu frînt. Cezar îi expune fără ocol nemaipomenitul său plan de a restaura democrația, de a fixa alegeri, iar el însuși se va retrage din viața publică etc. etc.

Bătrînul tace. Nu spune nici da, nici ba, tace. Îl privește fix pe Cezar și nu scoate nici o vorbă. Cînd Cezar pleacă este din nou coborît cu funiile

¹ Cea mai îngrozitoare închisoare din Roma antică, destinată deținuților politici, principilor făcuți prizonieri de război etc.

acelea lungi în gaură. Visul democrației a încetat. E limpede : vor revoluție, dar nu cu el. Îl cunosc prea bine.

Cînd dictatorul se întoarce acasă, secretarul are puțin de furcă pînă face sentinelele să priceapă cine e. Sînt oameni noi. Noul edil a îndepărtat sentinelele romane și a transferat în palat o cohortă de negri. Negrii sînt mai siguri, nu știu latinește și sînt deci mai greu de ațîțat și de molipsit de atmosfera din oraș. Cezar cunoaște acum atmosfera din oraș.

În palat noaptea decurge agitată. De cîteva ori Cezar se scoală și umblă prin imensul palat. Negrii beau și cîntă. Nimeni nu-l ia în seamă, nimeni nu-l recunoaște. Ascultă unul din cîntecele lor triste și iese afară, la grajduri, să-și viziteze calul favorit. În orice caz, calul îl recunoaște. Roma cea eternă e cufundată într-un somn agitat. În fața porților azilurilor de noapte cîțiva meseriași ruinați își așteaptă rîndul pentru trei ore de somn și citesc niște afișe mari, pe jumătate rupte, în care se anunță că se caută soldați pentru un război în răsărit ce nu va mai avea loc. În grădinile acelei *jeunesse dorée*¹ sentinelele din noaptea trecută au dispărut. Din palate străbat glasuri de beție. Printr-o poartă

¹ În sens strict : „Tinerețe aurită” — epitet dat în ultimele zile ale Convenției și în timpul Directoratului tinerilor regaliști care continuau să comploteze împotriva guvernului și, în același timp, dădeau tonul unei mode excentrice. Prin extensiune termenul se aplică tineretului elegant.

sudică a oraşului trece o calvacadă mică : regina Egiptului, acoperită de văluri, părăseşte capitala. La ora două noaptea Cezar îşi aminteşte de ceva, se scoală şi, în îmbrăcămintă de noapte, se îndreaptă spre acea aripă a palatului unde juriştii tot mai lucrează la noua constituţie. Îi trimite la culcare.

Spre dimineaţă lui Cezar i se comunică că secretarul său Rarus a fost asasinat în cursul nopţii. Discuţiile lui cu politicienii plebei au fost probabil spionate şi din întineric mâini puternice l-au înhăţat. Mâinile cui ? Listele cu numele conjuraţilor, aflate în posesia lui, au dispărut.

În palat a fost ucis. Prin urmare palatul nu mai e sigur pentru partizanii dictatorului. Dar pentru dictator oare mai e ? Vreme îndelungată stă Cezar în faţa patului de campanie unde zace trupul secretarului, ultimul lui om de încredere, care a plătit cu viaţa această încredere.

Cînd iese din cameră, un soldat din gardă, beat, îl izbeşte fără să-şi ceară scuze. Cezar se uită de mai multe ori nervos îndărăt, în timp ce străbate coridorul.

În Atriu, ciudat de pustiu — nimeni nu s-a prezentat la *lever* — îl întîlneşte deodată pe un sol al lui Antonius ; consulul şi informatorul lui îi trimite vorbă să nu se ducă în nici un caz în ziua aceea la Senat. Nu e în siguranţă acolo. Cezar îi trimite lui Antonius răspuns că nu se va duce la

Senat. În schimb poruncește să fie dus spre casa Cleopatrei și trece pe lângă șirul lung al petiționarilor adunați în fiecare dimineață în fața palatului său. Poate îi va finanța Cleopatra campania. Atunci n-ar mai avea nevoie nici de *City*, nici de popor.

Cleopatra nu e acasă. Casa e încuiată. Se pare că a plecat pentru mai multă vreme...

Înapoi la palat. Ciudat, poarta e larg deschisă. Înseamnă că și garda a plecat. Stăpînul lumii se apleacă afară din litieră și-și privește casa unde nu mai îndrăznește să intre.

I-ar putea cere lui Antonius o escortă. Însă nu se încrede în nici o escortă. Mai bine umblă fără escortă, cel puțin nu trebuie să se teamă de ea. Încotro să se ducă ?

Dă un ordin. Se duce la Senat.

Stă rezemat în litieră, nu se uită nici în stînga, nici în dreapta. Se lasă dus la Porticul lui Pompei. Coboară. Rezolvă cererile petiționarilor. Intră în templu. Caută cu privirea pe unul sau altul dintre senatori și îi salută. Se așază pe scaunul său. Se desfășoară o parte din ritualul convenit. Pe urmă conjurații se îndreaptă spre el, sub un pretext oarecare. Nu mai au pete albe în loc de chipuri ca în visul lui de acum două zile, toți au fețe, fețele celor mai buni prieteni ai săi. Cineva îi prezintă ceva de citit, el întinde mîna. Se năpustesc asupra lui.

Legionarul lui Cezar

În zori, un car cu boi trece prin Campagna primăvărată înverzită, spre Roma. Este arendașul Terentius Scaper, de cincizeci și doi de ani, veteran al lui Cezar, împreună cu familia și mobilierul. Au chipurile îngrijorate. Din pricina datoriilor au fost alungați de pe mica lor fermă. Doar Lucilia, în vîrstă de optsprezece ani, privește mai veselă orașul mare și rece : acolo trăiește logodnicul ei.

Apropiindu-se de oraș, ei observă că aici se pregătesc evenimente deosebite. Controlul la bariere e mai sever și din cînd în cînd sînt opriți de patrulare militare. Cîră zvonuri despre un mare și apropiat război în Asia. Bătrînul soldat zărește cunoscutele barăci de recrutare, goale acum dis-de-dimineață ; se înviiorează. Cezar proiectează noi campanii triumfale. Terentius Scaper sosește la timp. E ziua de 13 martie anul 44.

Cam pe la ora nouă dimineața carul cu boi trece prin Porticul lui Pompei. Mulțimea așteaptă aici sosirea lui Cezar și a senatorilor la o ședință în templu unde Senatul va asculta „o importantă declarație“ a dictatorului. Peste tot se discută despre război, însă spre uimirea lui Scaper patrulele militare obligă lumea să circule. La apariția soldaților orice discuție amuțește. Veteranul se străduie să se

strecoare cu carul. Când aproape a trecut se ridică în car și strigă în urmă cu glas tare „Trăiască Cezar !” Constată mirat că nimeni nu ia în seamă salutul.

Cam iritat, își adăpostește mica familie într-un han ieftin de la periferie și pornește în căutarea viitorului ginere, secretarul lui Cezar, Titus Rarus. N-o lasă pe Lucilia să-l însoțească. Mai întâi are de „aranjat o socoteală” cu tânărul.

Constată că e destul de greu să pătrundă în palatul lui Cezar de pe Forum. Controlul, mai cu seamă în ce privește armele, e foarte strict. Atmosferă încărcată.

Înăuntru află că dictatorul are peste două sute de secretari. Numele lui Rarus nu-l cunoaște nimeni.

Într-adevăr, de trei ani Rarus nu-și mai salutase șeful în aripa palatului unde se afla biblioteca.

E secretarul literar al lui Cezar și a colaborat la opera lui despre gramatică. Opera zace neatinsă, dictatorul nu mai are timp pentru asemenea lucrări. Rarus nu mai poate de bucurie când bătrînul soldat intră înăuntru bocănind. Cum, Lucilia e aici la Roma ? Da, e aici, dar asta nu-i un motiv de bucurie. Familia a fost aruncată pe drumuri. Mai ales din vina Luciliei. Ar fi putut foarte bine să fie mai prevenitoare față de proprietar, fabricantul de pielărie Pompilius... Cu atît mai mult cu cît Rarus

n-a mai dat pe la ei. Tînărul se apără cu înfocare. N-a primit concediu. Va face totul să ajute familia. Va cere Administrației un avans. Pentru Terentius Scaper va face uz de toate relațiile sale. Veteranul de ce n-ar deveni căpitan ? La urma urmei, un mare război e aproape !

Tropăit și zăngănit de săbii pe coridor, ușa se deschide brusc : în prag apare Cezar.

Micul secretar stă încremenit sub privirea scrutătoare a marelui om. Pentru prima oară, de trei ani, Cezar intră din nou în camera lui de lucru ! Nu bănuiește că *în această clipă destinul i-a călcat pragul*.

Cezar n-a venit să lucreze la Gramatica lui. De fapt e în căutarea unui om în care să se poată încrede, așadar un om greu de găsit în acest palat. Trecînd pe lîngă bibliotecă și-a amintit de secretarul literar, un tînăr fără nici un amestec în politică. Deci poate n-a fost corupt...

Doi din garda personală îl caută pe Scaper de arme și-l azvîrle afară. Pleacă mîndru ; viitorul său ginere pare deci a nu fi ultimul în palatul ăsta. Marele Cezar îl vizitează, e un semn bun. Și Rarus e percheziționat. Apoi dictatorul îi dă un ordin. Să se ducă, mai bine pe căi ocolite, la un anume bancher spaniol și să-l întrebe de unde provine misterioasa opoziție a City-ului față de războiul în răsărit al lui Cezar.

Între timp, veteranul îlașteaptă pe tînăr în fața palatului. Cum acesta nu iese — de fapt folosește o ieșire dosnică — Scaper pleacă să anunțe familia întorsătura favorabilă a lucrurilor. Pe drum trece pe lîngă un birou de recrutare. Doar flăcăi se prezintă la serviciul militar. Ar fi bine să aibă protecție și să ajungă căpitan. Firește e prea bătrîn să mai fie soldat.

Colindă pe la cîteva cîrciumi și cînd ajunge la nicul han din mahala e puțin băut. E acum căpitanul Terentius Scaper, și furia i se îndreaptă asupra tînărului Lucilei, care tot n-a apărut. Domnul secretar ajuns atît de sus n-are deci vreme să-și salute mireasa ? Și familia din ce-o să trăiască ? E nevoie grabnică de măcar trei sute de sesterți. Să vinevoiască Lucilia să-l viziteze pe fabricantul de pielărie, să împrumute bani de la el. Lucilia plînge. Nu pricepe de ce nu vine Rarus. Domnul Pompeius nu va șovăi să-i dea cei trei sute de sesterți, dar n-o s-o facă pe degeaba. Tatăl se înfurie. Nu mai încape îndoială că tînărul nu prea mai „tragea căruță“. Un bici nu-i strică. Nu trebuie să i se urate că depind de el. Să vadă că există și alți oameni care știu s-o aprecieze pe Lucilia. Lucilia pleacă plîngînd, uitîndu-se mereu după Rarus.

În clipa asta Rarus e din nou la palat. A primit de la bancherul spaniol un dosar și l-a predat lui Cezar. Acum încearcă să ridice de la Administrație

un avans. Suferă însă un șoc puternic. În loc să primească bani, e supus unui interogatoriu. Unde a fost? Care a fost ordinul dictatorului? Refuză să răspundă și află că e demis.

Lucilia are mai mult succes. Ce-i drept, în biroul fabricii de pielărie i se spune mai întâi că domnul Pompilius e arestat. Sclavii continuă să discute agitați evenimentul de necrezut, explicabil doar prin aceea că patronul își exprimase deseori, în ultimul timp cu furie, adversitatea față de dictator, când domnul Pompilius își face zîmbind apariția. „Bineînțeles“ pe el și pe ceilalți domni din *City* nu puteau să-i țină la închisoare. Din fericire mai există anumite influențe pe lângă poliție. Domnul Cezar nu mai e atât de puternic în aceste zile...

Lucilia încă nu s-a înapoiat când Rarus sosește în sfârșit la han. Veteranul n-are chef de vorbă, iar familia nu vrea să dezvăluie unde se află Lucilia. Nici Rarus n-a adus cei trei sute de sesterți. Nu se încumetă să mărturisească că e demis și doar pretextează timid că n-a avut timp să se ducă la Administrație. Apoi sosește Lucilia, plînsă, și i se aruncă în brațe. Dar Terentius Scaper nu vede nici un motiv să se arate prea delicat. Fără rușine o întreabă pe Lucilia de rezultatul cerșetoriei. Ferindu-se să-l privească pe Rarus în ochi, predă tatălui cei trei sute de sesterți. Nu-i greu pentru Rarus

să înțeleagă de unde sînt banii. Lucilia a fost la fabricantul de pielărie.

Furios, tînărul smulge banii din mîna bătrînului. Mîine îi va înapoia domnului Pompilius. Mîine dimineața cel mai tîrziu la ora opt îi va aduce Luciliei la han bani destui. Și pe urmă va merge cu tatăl ei la comandantul gărzii palatului să discute despre funcția de căpitan.

Veteranul mînios își dă totuși încuviințarea. De ce i-ar fi la urma urmei greu omului de încredere al lui Cezar să ajute familia unui merituos legionar bătrîn?... În dimineața următoare, însă, familia Scaper îl așteaptă zadarnic pe Rarus.

În zorii zilei fusese dus la Cezar. Împreună cu el, Cezar a scotocit în bibliotecă după un vechi discurs, ținut cu ani în urmă, cuprinzînd pe larg programul său democratic. După aceea secretarul a colindat mahalalele, pentru a afla cam ce s-ar spune printre politicienii plebei în cazul reintroducerii democrației. De altfel, Cezar poruncise să fie schimbată garda palatului și arestat comandantul care-l interogase cu o zi înainte pe Rarus.

Terentius Scaper începe să vadă totul în negru. Nu mai are încredere în logodnicul fiicei sale. Ea a plîns toată noaptea și i-a strigat lui și mamei în față ce anume îi ceruse fabricantul de pielărie. Și mama i-a ținut parte. Veteranul se decide să se înroleze ca soldat la unul dintre birourile de recru-

tare. După lungi șovăieli mărturisește familiei că se consideră prea bătrîn pentru recrutare. Binevoitoare, familia îl ajută să se întinerească. Lucilia îi împrumută rujul și prîslea îi supraveghează mersul.

Dar cînd, atît de prezentabil, ajunge la biroul de recrutare, acesta e închis. În fața ușii tinerii discută agitați zvonul că războiul în răsărit a fost contramandat. Zdrobit, veteranul celor zece războaie cezariene se întoarce în sînul familiei și găsește o scrisoare a lui Rarus către Lucilia, anunțînd apropierea unor mari evenimente. Tocmai se află în curs de pregătire o lege conform căreia veteranii lui Cezar vor primi în arendă ferme, precum și ajutoare din partea statului. Familia nu mai poate de bucurie.

Scrisoarea lui Rarus, întocmită dimineța, e depășită în clipa cînd o citește Terentius Scaper. Ancheta secretarului a arătat că foștii politicieni plebei persecutați de Cezar ani de-a rîndul nu mai au încredere în manevrele lui politice.

Rarus, văzîndu-se urmărit, își caută în zadar stăpînul prin palat ; îl întîlnește abia tîrziu după-amiază, la circ, la alergările de cîini. Pe drumul spre palat îi raportează lui Cezar realitatea zdrobitoare. După o lungă tăcere, dintr-o dată conștient de primejdia grozavă în care se afla dictatorul, îi face o propunere disperată : să părăsească încă în noaptea aceea, pe ascuns, orașul și să în-

cerce să se refugieze la Brindisi, pentru ca pe o navă să ajungă de acolo la Alexandria și la armata sa. Îi promite că va avea pregătit un car cu boi. Dictatorul zdrobit, rezemat de scaunul litierii, nu-i răspunde.

Totuși Rarus a luat hotărârea de a pregăti această fugă. Amurgul se lasă peste uriașa Romă agitată, frământată de zvonuri, în timp ce la porticul din sud Rarus tratează cu garda porții. La miezul nopții un car cu boi va trece fără bilet de liberă-trecere. Îi dă sentinelei toți banii ce-i are la el. Exact trei sute de sesterți.

Către ora nouă sosește la han, la Scaper. O îmbrățișează pe Lucilia. Roagă familia să-l lase singur cu Terentius. Apoi se îndreaptă spre veteran și-l întreabă :

— Ce-ai face tu pentru Cezar ?

— Cum stă povestea cu ferma în arendă ?

— Cu asta s-a isprăvit, spuse Rarus.

— Și cu funcția de căpitan s-a isprăvit ? întreabă Scaper.

— Și cu funcția de căpitan s-a isprăvit, spune Rarus.

— Dar tu mai ești secretarul lui ?

— Da.

— Și-l întâlnești ?

— Da.

— Și nu-l poți convinge să facă ceva pentru mine ?

— El nu mai poate să facă nimic pentru nimeni. Totul s-a năruit. Mîine va fi ucis ca un șobolan. Prin urmare : Ce poți să faci pentru el ? Întreabă secretarul.

Veteranul îl privește fix fără să-l creadă. S-a isprăvit cu marele Cezar ? Într-atît încît el, Terentius, trebuie să-l ajute ?

— Cum aş putea să-l ajut ? Întreabă el cu glas răgușit.

— I-am promis carul tău cu boi, spune calm secretarul. Începînd de la miezul nopții trebuie să-l aștepți la porticul din sud.

— N-or să mă lase să trec cu carul.

— Or să te lase. Le-am plătit pentru asta trei sute de sesterți.

— Trei sute de sesterți ? Banii noștri ?

— Da.

Bătrînul îl fixează o clipă, aproape furios. Apoi în priviri i se strecoară acea șovăială morocănoasă a celor chinuiți de instrucție jumătate din viață și se întoarce mormăind.

— Poate, mormăie el, e o afacere tot atît de bună ca oricare alta. O dată ajuns afară o să poată să se revanșeze.

I-a revenit vechea vitalitate, are din nou *speranțe*.

Pentru Rarus mai greu e să se înțeleagă cu Lucilia. De cînd l-a revăzut la Roma n-a fost nicio dată singur cu ea. Nici el, nici tatăl ei nu i-au spus e-l ține mereu departe în aceste zile. Acum o să fle. Logodnicul ei e împreună cu Cezar. E singurul om de încredere al stăpînului lumii.

Dar nu poate să meargă și cu ea pentru un sfert de ceas la o cîrciumă din strada Cazangiilor ? Cezar nu poate nici măcar un sfert de ceas să se lescurce singur ?

Rarus o ia cu el în strada Cazangiilor. Dar nu jung pînă la cîrciumă. Rarus își dă deodată seama că e din nou urmărit. De dimineață doi indivizi suspecti se țin ca niște umbre după el, oriunde se luce. Așa că cei doi îndrăgostiți se despart în fața palatului. Lucilia se înapoiază la maică-sa și îi poartă radioasă cît de intim e logodnicul ei cu nărele Cezar.

În acest timp tînărul încearcă în zadar să se lescotorosească de urmăritori.

La miezul nopții va ști ce înseamnă să ajungi în intimitatea celor puternici.

Către ora unsprezece Rarus e din nou în palatul le pe Forum. Un regiment de negri a preluat paza palatului. Cei mai mulți dintre soldați sînt beți.

În cămăruța lui din spatele bibliotecii scotocește ebril în dosarul pe care în ziua precedentă banherul spaniol i l-a predat pentru Cezar, și Cezar

nu l-a citit. Dosarul cuprinde numele conjuraților. Îi găsește pe toți : Brutus, Cassius, întreaga *jeunesse dorée* din Roma, printre ei mulți pe care Cezar îi consideră prieteni. Trebuie neapărat să citească dosarul, imediat, chiar în noaptea aceea. O să-l convingă să facă uz de carul cu boi al lui Terentius Scaper.

Ia cu el dosarul și o pornește la drum. Coridoarele sînt cufundate aproape în întuneric, din aripa cealaltă răsună cîntece de bețivi. La intrarea în Atrium stau de pază doi negri uriași. Nu-i dau voie să treacă. Nu-l înțeleg ce spune.

Încearcă în altă direcție, palatul e uriaș. Și aici stau negri de sentinelă, imposibil să se strecoare. Încearcă prin coridoare și părculețe unde poate ajunge sărind pe fereastră, dar totul e încuiat.

Înapoindu-se istovit în camera sa, i se pare că undeva în josul coridorului zărește spatele unui om. E unul dintre urmăritori.

Cuprins de frică se năpustește în cameră, blochează ușa. Nu face lumină și se uită prin geam în curte. Acolo, în fața geamului stă al doilea urmăritor. Îl trec sudori reci.

Rămîne timp îndelungat în camera întunecată, ciulind urechile. Cineva ciocănește o dată la ușă. Rarus nu deschide. Așa că nu-l vede pe cel care, după oarecare așteptare, se îndepărtează : Cezar.

Începînd de la miezul nopții, carul cu boi al lui Terentius Scaper staționează în fața porticului din sud. Veteranul nu le-a comunicat soției și copiilor decît că are de făcut un drum, și că va lipsi cîteva zile din Roma. Lucilia și mama să se ducă la Rarus ; el va avea grijă de ele.

Dar nimeni nu vine în noaptea aceea la porticul din sud să se urce în carul cu boi.

În dimineața de 15 martie i se raportează dictatorului că secretarul său a fost ucis în timpul nopții în palat. Lista cu numele conjuraților a dispărut. Chiar în dimineața aceea Cezar îi va întîlni în Senat pe purtătorii acestor nume și se va prăbuși sub loviturile lor de pumnal.

Un car cu boi, mînat de un bătrîn soldat și arendaș ruinat, se va întoarce la un han de periferie, unde îl va aștepta o mică familie, căreia marele Cezar îi datorează trei sute de sesterți.

După primul război mondial, în micul port meridional din Franța, La Ciotat, la un bâlci în cinstea lansării unui vapor, am văzut într-o piață publică monumentul de bronz al unui soldat din armata franceză, în jurul căruia se înghesuia mulțimea. Ne-am apropiat și am descoperit că era un om viu, într-o manta pămîntie, cu cască de oțel pe cap, cu baionetă în mînă, stînd nemișcat pe postamentul de piatră sub soarele fierbinte de iunie. Fața și mîinile îi erau unse cu vopsea de bronz. Nu mișca nici un mușchi, nici măcar din ochi nu clipea.

Pe postament, la picioarele lui, se afla rezemată o bucată de carton, purtînd următoarea inscripție :

OMUL — STATUIE
(HOMME STATUE)

Eu, Charles Louis Franchard, soldat în cel de-al...lea regiment, am dobîndit, în urma unei îngropări de viu la Verdun, capacitatea neobișnuită de a rămîne complet nemișcat și de a mă comporta ca o

statuie, oricît de mult timp. Această artă a mea a fost examinată de mulți profesori și considerată drept boală inexplicabilă. Faceți-vă milă și pomană cu un tată de familie fără slujbă.

Am aruncat o monedă în farfurioara așezată lângă placa aceea și, clătinînd din cap, am mers mai departe.

Aici, deci, ne-am zis, stă înarmat pînă în dinți, el, soldatul indestructibil al atîtor milenii, creatorul istoriei, care a făcut posibile toate acele fapte mărețe ale lui Alexandru, Cezar, Napoleon, după cum citim în manualele de școală. El este. Nu clipește din ochi. El e arcașul lui Cyrus, conducătorul carului cu seceri al lui Kambyzes, pe care nisipul deșertului nu l-a putut îngropa pentru totdeauna, legionarul lui Cezar, lăncierul călare al lui Gingis-Han, elvețianul lui Ludovic al XIV-lea și grenadierul lui Napoleon I. Posedă acea nu chiar atît de neobișnuită aptitudine de a nu arăta că simte ceva, atunci cînd toate uneltele imaginabile de distrugere sînt încercate asupra lui. Rămîne nesimțitor ca o stîncă (spune el) chiar cînd e trimis la moarte. Găurit de sulițele celor mai diferite ere, a celei de piatră, de bronz, de fier, izbit de care de luptă, ale lui Artaxerxes și ale generalului Ludendorff, strivit de elefanții lui Hanibal și de hoardele călăreților lui Attila, sfărîmat de schijele zburătoare ale tunurilor tot mai perfecționate ale atîtor

secole, dar și de pietrele zburătoare ale catapultelor, sfîșiat de gloanțele puștilor, mari cît oul de porumbel, oni mici cît albinele, stă indestructibil, mereu același, primind ordine în fel de fel de limbi, dar mereu neștiind de ce și pentru ce. Teritoriile cucerite nu el le-a luat în posesiune, după cum nici zidarul nu locuiește casa construită de dînsul. Și nici țara apărată de el nu-i aparține. Nici măcar arma sau uniforma nu-s ale lui. Dar el stă ; deasupra e ploaia de moarte a avioanelor și smoala arzîndă a meterezelor, dedesubt mine și capcane, în jur ciumă și galbene gaze toxice, el stă, tolbă pentru sulite și săgeți, țintă, carne de tun și fierbător de gaze ; în fața lui e dușmanul, iar în spate generalul !

Nenumărate mîini i-au țesut pieptarul, i-au ciocănit platoșa, i-au croit oizmele ! Nenumărate buzunare s-au umplut datorită lui ! Nenumărate strigăte în toate limbile lumii l-au înflăcărat. Nici un Dumnezeu care să nu-l fi binecuvîntat. Pe el, atins de acea lepră îngrozitoare — răbdarea, vlăguit de incurabila boală a insensibilității !

Ce fel de îngropare de viu, ne-am zis, este aceea care i-a provocat boala, această boală teribilă, îngrozitoare și atît de molipsitoare ?

Ne-am întrebat : să nu fie totuși curabilă ?

Socrate, fiul moașei, cel care reușea în dialogurile sale atît de bine, cu atîta ușurință și cu un umor atît de viguros, să-i facă pe prieteni să nască gînduri frumoase, înzestrîndu-i astfel cu copii proprii, în loc să-i împovăreze cu bastarzi ca alți dascăli, era socotit nu numai cel mai înțelept dintre greci, dar și unul dintre cei mai curajoși. Faima curajului său ni se pare perfect justificată cînd citim în Platon cît de voios și neînfricat a golit cupa de cucută ce i-a fost oferită pînă la urmă de către autorități, pentru serviciile aduse concetățenilor săi. Unii dintre admiratori au socotit însă necesar să vorbească și despre vitejia lui pe cîmpul de luptă. Într-adevăr, a participat la bătălia de la Delion, și anume în rîndurile infanteriei, fiindcă nici după prestigiul social, era cizmar, nici după venitul material, era filozof, nu putea fi înrolat la o armă mai scumpă și mai nobilă. Totuși, precum ne putem închipui, vitejia lui a fost altfel decît cea obișnuită.

În dimineața dinaintea luptei, Socrate se pregătise cât se poate de bine pentru treaba aceea sîngeroasă, mestecînd ceapă, căci, după părerea soldaților, ceapa dă curaj. Scepticismul lui în unele domenii îl îndemna la credulitate în multe altele ; era împotriva speculației și pentru experiența practică, așa că nu credea în zei, în schimb credea în cepe.

Din păcate nu simți un efect propriu-zis, în tot cazul nu unul imediat, astfel că tropăia posomorît în rîndurile unui detașament de sabrieri ; în pas de gîscă, aceștia ocupară poziții pe o miriște. În fața și în spatele lui pășeau, poticnindu-se, niște tineri din mahalalele Atenei, care îi atraseră atenția că scuturile provenite din arsenalele Atenei sînt prea mici pentru oamenii corpolenți. Se gîndise și el la asta, numai că în închipuirea lui erau oameni spătoși, acoperiți nici pe jumătate de scuturile ridicol de înguste.

Schimbul de păreri între omul din față și cel din spatele lui despre profiturile marilor armurieri de pe urma scuturilor prea mici fu întrerupt de comanda „așezat“.

Oamenii se așezară direct pe miriște și un căpitan îl dojeni pe Socrate, fiindcă încercase să se așeze pe scut. Glasul înăbușit al acestuia îl neliniști mai mult decît dacă s-ar fi răstit. Dușmanul părea să fie prin apropiere.

Nu vedeai la doi pași din pricina ceței lăptoase a dimineții. În schimb, zgomote de pași și zăngănit de arme dovedeau că e ocupată cîmpia.

Cu multă neplăcere își aduse aminte Socrate de o convorbire avută în seara precedentă cu un tînăr nobil, ofițer de cavalerie, întîlnit întîmplător.

„Un plan extraordinar ! declarase tînărul filfizon. Infanteria stă credincioasă și cinstită pe poziții și parează loviturile dușmanului. Iar în timpul acesta cavaleria înaintează pe cîmpie și le cade în spate.”

Cîmpia s-o fi aflînd destul de departe, la dreapta probabil, undeva în ceață. Prin urmare acum cavaleria înaintează.

Lui Socrate planul i se păruse bun, sau, oricum, nu rău. Doar planuri se întocmesc întotdeauna, mai cu seamă cînd numeric ești inferior dușmanului. În realitate, în cazul de față se luptau pur și simplu la nimereală, adică se loveau orbește. Și nu se înainta acolo unde dicta planul, ci unde permitea dușmanul.

Acum, în lumina cenușie a dimineții, lui Socrate planul i se păru cu totul jalnic. Ce însemna asta ? Infanteria parează lovitura dușmanului ? În general erai bucuros cînd puteai să te ferești de o lovitură, și acum arta consta în a para ? Foarte rău că însuși comandantul e cavalerist.

Nici nu se găseau în piață atâtea cepe cîte i-ar fi fost trebuitoare unui simplu soldat.

Și ce absurd, dis-de-dimineață în loc să fii în pat, să stai în mijlocul unei cîmpii, pe pămîntul gol, cu cel puțin zece funți de fier pe tine și cu un cuțit de măcelar în mînă ! E bine ca orașul să fie apărat, cînd e atacat, altminteri ești expus la lucruri foarte neplăcute, dar de ce a fost atacat orașul ? Pentru că armatorii, proprietarii de vii și negustorii de sclavi din Asia Mică făceau concurență armatorilor, proprietarilor de vii și negustorilor de sclavi persani. Frumos motiv !

Deodată, încremeniră cu toții.

Din stînga, prin ceață, veneau apropiindu-se din ce în ce niște urlete surde, însoțite de un zgomot metalic. Dușmanul pornise atacul.

Detașamentul se ridică în picioare. Cu ochii ieșiți din orbite priveau fix prin ceața din fața lor. Zece pași mai încolo, un om căzut în genunchi bîlbîia o rugăciune către zei. Prea tîrziu, se gîndi Socrate.

Deodată, ca un răspuns, izbucniră niște urlete îngrozitoare ceva mai departe, în dreapta.

Strigătele de ajutor se transformaseră parcă într-un strigăt de moarte. Socrate zări zburînd din ceață o mică rangă de fier. O suliță !

Și apoi, înaintea lui, se iviră învăluite de abur niște forme masive : dușmanii.

Socrate, sub impresia copleșitoare că poate așteptase prea mult, se întoarce greoi și începu să fugă. Platoșa și fiarele grele de la picioare îl împiedicau destul de rău. Erau cu mult mai periculoase decât scuturile, pentru că nu le putea azvîrli.

Filozoful alerga gîfîind peste miriște. Totul era să obțină un avans suficient. Nădăjduia că bravii flăcăi din spate vor para pentru un timp lovitura.

Deodată îl străpunse o durere infernală. Talpa stîngă îl ardea atît de tare, încît crezu că n-o să mai poată suporta. Gemînd, se lăsă jos pe pămînt, dar cu un alt strigăt de durere sări iarăși în sus. Privi în jur cu ochii rătăciți și pricepu totul. Nimerise într-un cîmp de spini.

Era un mărăciniș încîlcit cu spini foarte ascuțiți. Probabil i se înfipsese un spin în picior. Cu băgare de seamă, cu ochii înlăcrimați, căută un loc pe pămînt unde să se poată așeza. Schiopătă cîțiva pași primprejur, sprijinindu-se pe piciorul sănătos, înainte de a se așeza din nou. Trebuia să scoată spinul numaidecît.

Ascultă cu încordare zgomotele luptei : veneau de departe, din amîndouă direcțiile, în față însă erau la cel puțin o sută de pași. Oricum, păreau că se apropie încet, dar de netăgăduit.

Socrate nu reușea să-și scoată sandaua. Spinul îi sfredelise talpa de piele subțire și era vîrît adînc în carne. Cum era cu puțință să li se dea soldaților,

care apără patria de dușmani, încălțămintе atît de subțire ! Fiecare smucitură de sanda era însoțită de o durere arzătoare. Sărmanul de el, își aplecă, înainte istovit, umerii masivi. Ce era de făcut ?

Privirile tulburi îi căzură pe sabia de alături. Prin minte îi fulgeră o idee, mai binevenită decît oricînd altădată în cursul unei dispute. N-ar putea folosi spada drept cuțit ? O luă în mînă.

În clipa aceea auzi niște pași înăbușiți. O mică trupă străbătea mărăcinișul. Slavă zeilor, erau dintr-ai săi. Cînd îl zăriră, se opriră în loc cîteva secunde. Ăsta-i cizmarul, îi auzi spunînd. Apoi plecară mai departe.

Dar și din stînga venea larmă. Acolo răsunară comenzi într-o limbă străină. Perșii !

Socrate încercă să se scoale iarăși în picioare, adică în piciorul drept. Se sprijini de sabia cam scurtă. Și apoi văzu ivindu-se din stînga, într-un mic luminiș, un ghem de combatanți. Auzi gemete și zgomot de fiare teșite ciocnindu-se de platoșe de fier sau de piele.

Disperat, țopăi înapoi pe piciorul sănătos. Pierzîndu-și echilibrul, călcă din nou cu piciorul rănit și se prăbuși gemînd.

Cînd ghemul de luptători încleștați — nu era mare, să fi fost douăzeci sau treizeci de oameni — se apropiase la cîteva pași, filozoful ședea jos între

două tufe de mărăcini, privind neputincios spre dușmani.

Îi era cu neputință să se miște. Orice ar fi fost mai bine decît să simtă măcar încă o singură dată durerea aceea în talpa piciorului. Nu știa ce să facă și începu deodată să urle.

Mai exact spus : se auzi urlînd. Își auzi urletul tîșnind din pieptul puternic ca dintr-o țeavă : „De-tașamentul al treilea, la mine ! Puneți-i la saramură, copii !“

Și în același timp se văzu cum apucă sabia și o învîrte în jurul său, fiindcă în față îi apăru deodată, din mărăciniș, un soldat persan cu sulită. Sulita zbură cît colo, trăgînd după ea și omul.

Și Socrate se auzi urlînd pentru a doua oară și spunînd :

— Nici o palmă de loc înapoi. Acum îi avem acolo unde îi vrem, pe feciorii ăștia de cățea ! Krapolus, înainte cu al șaselea ! Nullos, la dreapta ! Bucăți îl fac pe cine se retrage !

Spre marea-i uimire, văzu alături pe doi dintr-ai săi, holbîndu-se îngroziți la el.

— Urlați, le spuse încet, pentru numele cerului, urlați ! De spaimă, unuia îi căzu falca în piept, dar celălalt începu într-adevăr să urle ceva. Iar persanul dinaintea lor se ridică anevoie în picioare și fugi în mărăciniș.

Din luminiș veni ră poticnindu-se o duzină de oameni istoviți. În urma urletelor, persanii o rupseră la fugă. Le era frică de vreo ambuscadă.

— Ce se petrece aici ? întrebă unul dintre concetățenii lui pe Socrate, care tot mai ședea pe pământ.

— Nimic, spuse. Nu mai stați așa gură-cască, holbându-vă la mine. Mai degrabă alergați încolo și înapoi și dați comenzi să nu observe cei de dincolo cît de puțini sîntem.

— Mai bine să ne întoarcem, spuse omul șovăind.

— Nici un pas, protestă Socrate. Sînteți lași ?

Și deoarece unui soldat nu-i ajunge să-i fie frică, ci trebuie să mai aibă și noroc, se auziră deodată destul de departe, dar foarte lămurit, tropot de cai și strigăte năprasnice — și acestea erau în limba greacă ! Oricine știe cît de zdrobitoare a fost înfrîngerea persanilor în ziua aceea. Ea a pus capăt războiului.

Cînd Alcibiade, în fruntea cavaleriei, sosi la mărăcinișuri, văzu cum un grup de infanteriști îl duc pe umeri pe unul gras.

Opri calul și-l recunosc pe Socrate, iar soldații îl lămuriră că rezistența lui de neclintit a ținut în loc batalionul șovăitor.

Îl purtară în triumf pînă la carele de aprovizionare. De acolo, în ciuda protestelor sale, așezat pe

un furgon și înconjurat de un grup de soldați learcă de sudoare și strigînd agitați, a ajuns înapoi în capitală.

Îl purtară pe umeri pînă la mica lui casă.

Xantipa, nevastă-sa, fierbea o supă de fasole. Stătea în genunchi în fața vetrei și, suflînd cu toată puterea în foc, se uita din cînd în cînd la el. Ședea încă pe scaunul pe care-l instalaseră camarazii.

— Ce-i cu *tine* ? întrebă ea bănuitoare.

— Cu mine ? murmură el. Nimic.

— Dar ce-i cu vorbăria asta despre faptele tale vitejești ? vru ea să știe.

— Exagerări, spuse el, supa miroase minunat.

— Cum să miroasă, dacă nici măcar focul nu l-am aprins ? Iar ai făcut pe caraghiosul, nu-i așa ? spuse ea furioasă. Mîine iar o să am de îndurat rîsetele oamenilor cînd am să mă duc după o franzelă.

— N-am făcut de loc pe caraghiosul. M-am bătut.

— Ai fost beat ?

— Nu. I-am oprit în loc cînd erau să dea înapoi.

— Tu nici pe *tine* nu te poți opri, spuse ea și se sculă, fiindcă focul se aprinse. Dă-mi solnița de pe masă.

— Nu știu, zise el încet și îngîndurat, nu știu dacă n-ar fi mai bine să nu mănînc nimic. Mi-am stricat puțin stomacul.

— Ți-o spun eu că ești beat. Ia, încearcă să te ridici și să umbli prin cameră, atunci o să vedem.

Nedreptatea ei îl amărî. Dar nu voia sub nici un motiv să se ridice și să-i arate că nu poate călca. Știa că e înspăimîntător de deșteaptă cînd era vorba să descopere ceva nefavorabil pentru el. Și nu era în favoarea lui dacă ieșea la iveală adevăratul motiv al neclintirii în luptă.

Xantipa își făcea mai departe de lucru cu ceaul de pe vatră, și în timpul ăsta își spuse părerea.

— Sînt convinsă că distinșii tăi prieteni ți-au făcut iarăși rost de vreun post de chiulangiu la bucătăria de campanie. Acolo totul merge numai pe învîrteală.

Socrate privea chinuit prin ferestruică strada unde oameni mulți treceau cu felinare, răspîndind o lumină albă : se sărbătorea victoria.

Distinșii lui prieteni nici pomeneală să încerce una ca asta, și în orice caz el n-ar fi acceptat așa ceva, fără să protesteze.

— Ori au socotit că e foarte firesc ca un cizmar să mărșăluiască. Nu mișcă un deget pentru tine. „E cizmar, își spun ei, și cizmar să rămîină. Altminteri cum am putea să-l vizităm în cotlonul lui împuțit și să flecărăm cu el ore întregi și să auzim toată lumea spunînd : Ia te uită, cizmar sau ce-o fi, oamenii ăștia distinși se așază lîngă el și discută despre filerzofie !“ Bandă mizerabilă.

— Filerfobie se cheamă, spuse el calm.

Xantipa îi aruncă o privire de loc prietenoasă.

— Nu mă mai tot dăscăli. Știu că sînt o incultă.

De n-aș fi, n-ai avea pe nimeni să-ți pregătească din cînd în cînd o găleată cu apă pentru spălatul picioarelor.

Socrate tresări și speră că femeia n-a băgat de seamă. Astăzi în nici un caz nu trebuie să se ajungă la spălatul picioarelor. Slavă zeilor, își continuă cuvîntarea.

— Prin urmare, beat nu erai, și nici de un post de chiulangiu nu ți-au făcut rost. Probabil te-i fi purtat ca un măcelar. Ai sînge pe mîină, nu-i așa ? Și cînd eu strivesc un păianjen, începi să zbieri ! Nu cred eu că într-adevăr te-ai purtat bărbătește, dar o șmecherie, ceva, așa din umbră, probabil tot vei fi făcut, dacă te ridică atîta în slăvi. Pîină la urmă tot am să descopăr, fii sigur.

Supa era gata. Mirosea ademenitor. Femeia luă oala, apucînd de toarte cu fusta, o puse pe masă și începu să scoată cu o lingură.

Socrate chibzui dacă n-ar fi cazul să-și redobîndească pofta de mîncare. Gîndul că atunci va trebui totuși să treacă la masă, îl reținu la timp.

Nu prea se simțea în apele lui. Își dădea bine seama că n-a scăpat încă. Desigur, foarte curînd se vor ivi fel de fel de neplăceri. Nu poți cîștiga o bătălie cu perșii, și să fii lăsat în pace. Acum, în

entuziasmul dintîi al izbînzii, fireşte, nimeni nu se gîndea cui îi revine meritul. Toţi erau ocupaţi pînă peste cap să-şi trîmbiţeze propriile fapte glorioase. Dar mîine sau poimîine fiecare va observa că celălalt pretinde pentru sine întreaga glorie, şi atunci or să vrea să-l scoată în evidenţă pe el. Multora li se va juca o festă, declarîndu-l pe cizmar drept adevăratul erou principal. Pe Alcibiade şi așa nu-l vedeau cu ochi buni. Cu mare satisfacţie îi vor striga : „Tu ai cîştigat bătălia, dar de luptat a luptat cizmarul“.

Spinul îi pricinuia dureri din ce în ce mai groaznice. Dacă nu-şi va scoate cît mai repede sandaua, ar putea să dea într-o septicemie.

— Nu mai plescăi așa, spuse dus pe gînduri. Femeia rămase cu lingura în gură.

— Ce să nu mai fac... ?

— Nimic, se grăbi el să afirme speriat. Mă gîndeam la altceva.

Scoasă din fire, Xantipa se ridică, trînti oala pe plită şi se repezi afară.

Oftă adînc uşurat. Se trudi să se ridice repede din scaun şi, uitîndu-se sperios în jur, ţopăi la culcuşul său din fundul camerei. Cînd ea reintră să-şi ia şalul pentru a pleca în oraş, îl privi bănuitoare cum zace nemişcat în hamacul de piele. O clipă se gîndi că totuşi poate nu se simte bine. Cumpăni chiar dacă să-l întrebe, fiindcă îi era foarte devo-

tată. Dar pe urmă se răzgîndi și, bombănind, părăsi camera și se duse să privească, împreună cu o vecină, serbările.

Socrate dormi prost și agitat și se deșteptă plin de griji. De sanda scăpase, dar spinul nu-l putea prinde cu mîna. Picioarul se umflase rău.

În dimineața aceea nevastă-sa era mai puțin furioasă.

Cu o seară în urmă auzise tot orașul vorbind despre soțul ei. Probabil se petrecuse într-adevăr ceva care să le impună oamenilor atîta respect. Că ar fi ținut în loc un întreg batalion persan, asta, ce-i drept, nu-i venea să creadă. Nu-i el omul ! se gîndi. Să țină în loc o întreagă adunare cu întrebările lui, asta da, asta putea. Dar nu un batalion. Așadar, ce se petrecuse ? Era atît de nesigură, încît fi aduse laptele de capră la pat.

Nici nu se gîndea să se scoale.

— N-ai vrea să ieși ?

— N-am poftă, morînăi el.

Nu așa se răspunde soției la o întrebare politicoasă, dar își închipui că poate nu vrea să se expună privirilor mulțimii și nu-i replică nimic.

Cu mult înainte de amiază sosiră vizitatori.

Erau cîțiva tineri, fii de oameni bogați, cercul lui obișnuit. Îl tratau totdeauna ca pe un dascăl, iar unii chiar își luau note cînd le vorbea, ca și cum ar fi fost ceva cu totul deosebit.

Astăzi se grăbiră să-i spună că i s-a dus vestea în toată Atena. Că e o zi istorică pentru filozofie ; (așadar avusese ea totuși dreptate, se cheamă filerzofie, și nu altfel). Că Socrate a dovedit că cine știe să contemple știe și să acționeze.

Socrate îi asculta fără obișnuitele ironii. În timp ce vorbeau, i se părea că aude încă foarte departe, cum auzi o furtună îndepărtată, rîsete extrem de puternice, rîsul unui oraș întreg, ba chiar al unei țări, foarte departe, dar apropiindu-se, înaintînd, de neoprit, molipsind pe fiecare, pe pietonii de pe străzi, pe negustorii și politicienii din piață, pe meseriași în micile lor ateliere.

— E stupid tot ce vorbiți voi aici, spuse el cu subită hotărîre. N-am făcut absolut nimic.

Îl priviră zîmbind. Apoi unul zise :

— Exact ce spuneam și noi. Știam că ai s-o iei așa. Ce-i cu strigătele astea acum dintr-o dată ? l-am întrebat noi pe Eusopulos în fața gimnaziilor ¹. Zece ani în șir, Socrate a săvîrșit cele mai mărețe fapte ale spiritului, și nimeni nu i-a acordat atenție. Acum a cîștigat o bătălie și întreaga Atenă vorbește despre dînsul. Nu vă dați seama, spuneam noi, cît de rușinos e lucrul ăsta ?

Socrate gemu.

¹ Săli unde tinerii romani se adunau, pentru a face gimnastică și discutau literatură.

— Dar nici măcar n-am cîștigat-o. M-am apărut, pentru că am fost atacat. Nu mă interesa pe mine bătălia asta. Nu sînt negustor de arme, nici n-am podgorii în împrejurimi. Nici nu știu pentru ce ar trebui să mă lupt. Mă aflu printre oamenii cu judecată din mahalale, cărora nu le pasă de războaie, și făceam exact ce făceau toți, cel puțin cu cîteva clipe înaintea lor.

Parcă erau zdrobiți.

— Păi tocmai, exclamă ei, același lucru l-am spus și noi. N-a făcut altceva decît să se apere. Asta-i modul lui de a cîștiga bătălii. Dă-ne voie să ne întoarcem repede la gimnaziu. Am întrerupt o conversație pe această temă numai ca să-ți spunem bună ziua.

Și pleacă discutînd între ei cu voluptate.

Socrate zăcea tăcut, rezemat în coate, și privea tavanul înnegrit de funingine. Presimțirile sale negre se adevereau.

Nevastă-sa îl cerceta cu privirea dintr-un ungher al camerei. Cîrpea mecanic o fustă veche.

Deodată spuse încet :

— Ce e de fapt la mijloc ?

El tresări. O privi nesigur.

Era o ființă muncită, cu un piept ca o scîndură, și cu ochi triști. Știa că se poate bizui pe ea. O să-i țină parte chiar cînd discipolii vor spune : Socrate ? Nu cumva e păcătosul ăla de cizmar

care neagă zeii ? O nimerise prost cu el, dar nu se plîngea decît în fața lui. Și n-a fost seară să nu se afle pe cornișă, pregătite pentru el, o pîine și o bucată de slănină, cînd venea flămînd acasă de la discipolii lui bogați.

Se întrebă dacă n-ar fi cazul să-i spună totul. Dar apoi se gîndi că peste foarte puțin timp va trebui să spună în prezența ei o mulțime de lucruri neadevărate și ipocrite, cînd vor veni, ca și acum, oameni să discute despre faptele lui de eroism, iar dacă ea ar fi știut adevărul, n-ar mai fi putut, fiindcă o stima.

Așa că renunță și spuse doar :

— Supa asta rece de fasole de aseară împute iar toată camera.

Xantipa se mulțumi să-i arunce încă o privire bănuitoare.

Firește, nu-și puteau permite să azvîrle mîncarea. Căuta doar să-i abată gîndurile. Era tot mai convinsă că ceva se petrece cu el. De ce nu se scoală ? Se scula totdeauna tîrziu, însă numai pentru că totdeauna se culca tîrziu. Ieri se culcase foarte devreme. Și astăzi tot orașul era în picioare ca să asiste la serbările în cinstea victoriei. Pe stradă prăvăliile erau închise. O parte din cavalerie, plecată în urmărirea dușmanului, se înapoiase pe la vreo cinci dimineața, se auzise tropăitul cailor. Tumultul mulțimii era pasiunea lui. În astfel de zile

alerga de dimineață pînă seara în toate părțile și lega conversații. Prin urmare de ce nu se scoală ?

Spațiul ușii se întunecă și își făcură intrarea patru magistrați. Se opriră în mijlocul camerei și unul spuse pe un ton ceremonios, dar foarte politicos, că a primit dispoziție să-l aducă pe Socrate la Areopag. Însuși comandantul Alcibiade a propus să i se facă onoruri pentru cele săvîrșite în război. Din stradă se auzea murmurul vecinilor adunați în fața casei.

Socrate simți cum îl trec sudorile. Știa că acum va fi nevoit să se scoale și, chiar dacă va refuza să meargă cu ei, va trebui măcar să se ridice în picioare, să le spună două-trei vorbe amabile și să-i însoțească pe oameni pînă la ușă. Și știa că n-o să poată face mai mult de doi pași. Atunci se vor uita la piciorul lui și se vor lămuri. Și din toate părțile vor izbucni hohote de rîs.

În loc să se ridice, își dădu drumul înapoi pe perna tare și spuse morocănos :

— N-am nevoie de nici un fel de onoruri. Spuneți Areopagului că mi-am dat întîlnire cu cîțiva prieteni pentru ora unsprezece, să discutăm amănunțit o problemă filozofică, și că prin urmare, spre regretul meu, nu pot veni. Nu mi se potrivesc de loc serbările publice și sînt mult prea obosit.

Ultimele cuvinte le adăugă fiind supărat că amestecase filozofia în treaba asta, iar cele dintîi le

spusese sperînd că cel mai ușor o să scape de ei prin grosolănie.

Magistrații au înțeles desigur și acest limbaj. Se răsuciră pe călcîie și plecară îmbrîncind mulțimea de afară.

— Or să te învețe ei politețea față de oficialități, zise soția supărată și trecu în bucătărie.

Socrate așteaptă pînă o văzu ieșind, apoi își răsuci repede trupul masiv, se așeză pe marginea patului, trăgînd cu coada ochiului spre ușă, și cu mare prudență încercă să calce cu piciorul bolnav. Părea zadarnic.

Leoarcă de sudoare, se culcă din nou.

Trecu o jumătate de oră. Luă o carte și citi. Cînd ținea piciorul liniștit, nu simțea aproape nimic.

Apoi sosi prietenul său Antistene.

Nu-și scoase mantaua groasă, rămase în picioare la celălalt capăt al patului, se sili să tușească și-și scărpină pe gît barba zbîrlită, privindu-l pe Socrate.

— Tot mai ești în pat ? Credeam că o voi găsi doar pe Xantipa. M-am sculat special să aflu vești despre tine. Eram tare răcit și de aceea ieri n-am putut să fiu de față.

— Stai jos, spuse Socrate monosilabic.

Antistene își luă un scaun din colț și se așeză lîngă prietenul său.

— Astă seară încep din nou cursurile. Nu există nici un motiv să le mai țin suspendate.

— Nu.

— Mă întrebam, firește, dacă vor veni. Astăzi au loc mari ospețe. Dar în drum spre tine l-am întâlnit pe tânărul Pheston, și când l-am anunțat că diseară predau algebra, a fost pur și simplu entuziasmat. I-am spus că poate veni și cu casca. Protagoras și ceilalți nu vor mai putea de necaz când se va spune : la Antistene, în seara de după bătălie, au continuat să studieze algebra.

Socrate se legăna ușurel în hamac, împingându-se cu palma de peretele cam strâmb. Cu ochii săi bulbucăți își privi cercetător prietenul.

— Ai mai întâlnit și pe altcineva ?

— O mulțime de oameni.

Prost dispus, Socrate se uita în tavan. Să-i spună lui Antistene adevărul adevărat ? Avea destulă încredere în el. El însuși nu lua niciodată bani pentru lecții, așa că nu era un concurent pentru Antistene. Poate că ar trebui într-adevăr să-i prezinte cazul acesta dificil.

Cu ochii lui scînteietori de greiere, Antistene își privi curios prietenul și-i spuse :

— Georgias umblă înapoi și înapoi și povestește la toți că probabil ai fugit și, din zăpăceală, ai luat direcția greșită, adică înainte. Cîțiva dintre

tinerii mai cunsecade au vrut să-l și ia la bătaie pentru asta.

Socrate se uită la el neplăcut surprins.

— Prostii, spuse el enervat. Deodată își dădu seama ce armă ar avea adversarii împotriva lui, dacă ar da cărțile pe față.

Noaptea, spre dimineață, se gîndise că ar putea s-o întoarcă, să prezinte lucrurile drept o experiență și să spună că a vrut să vadă cît de mare e credulitatea tuturor. Douăzeci de ani am predat pe toate străzile pacifismul, și un simplu zvon a fost de-ajuns ca proprii mei discipoli să mă considere un războinic furios etc. etc. Dar atunci bătălia n-ar fi trebuit cîștigată. Evident, acum erau vremuri proaste pentru pacifism. După o înfrîngere și cei de sus sînt un timp pacifiști, iar după victorie pînă și cei de jos devin partizani ai războiului, cel puțin un timp, pînă își dau seama că pentru ei victoria sau înfrîngerea nu sînt chiar atît de diferite. Nu, acum nu se poate face paradă de pacifism.

Din stradă răsună tropot de cai.

În fața casei se opri răsună niște călăreți și în cameră intră, cu pasul lui înaripat, Alcibiade.

— Bună dimineața, Antistene, cum merge aface-rea cu filozofia? Oamenii și-au ieșit din fire, exclamă el radios. Cei din Areopag turbează din pricina răspunsului tău, Socrate. Ca să fac o glumă, în locul propunerii de a ți se conferi cununa de

lauri, am spus să ți se confere cincizeci de lovituri de bătă. Asta, desigur, i-a cam indignat, căci corespundea exact stării lor sufletești. Totuși trebuie să vii cu mine. Vom merge amândoi pe jos.

Socrate oftă. Se înțelegea foarte bine cu tânărul Alcibiade. Băuseră de multe ori împreună. Vizita asta era o dovadă de prietenie din partea lui. Cu siguranță, n-o făcea numai din dorința de a jigni Areopagul. Și chiar dorința asta îi făcea cinste și trebuia sprijinită.

Legănându-se mai departe în hamac spuse în sfârșit :

— Grabă se cheamă vîntul acela care răstoarnă schela construcției. Ia loc.

Alcibiade rîse și-și trase un scaun mai aproape. Înainte de a se așeza, se închină politicos în fața Xantipei, care stătea în ușa bucătăriei, ștergîndu-și de fustă mîinile ude.

— Voi, filozofii, sînteți oameni ciudați, spuse el cam nerăbdător. Poate a început să-ți pară iarăși rău că ne-ai ajutat să cîștigăm bătălia. Ți-o fi atras atenția Antistene că nu existau destul de multe motive pentru asta.

— Noi am discutat despre algebră, zise Antistene repede și tuși din nou.

Alcibiade rînji.

— Nici nu m-am așteptat la altceva. Numai ca să nu faceți caz de asemenea lucruri, nu-i așa ?

Apoi, după părerea mea, e vorba pur și simplu de vitejie. Dacă vrei, nimic deosebit, dar de ce ar fi ceva deosebit câteva frunze de laur? Încleștează-ți dinții, moșule, și rabdă. Trece repede și nu doare. Și pe urmă mergem să bem.

Plin de curiozitate privi făptura spătoasă, vigoasă, care începuse să se legene destul de tare.

Socrate chibzui repede. Îi trecu prin minte cam ce ar putea să spună. Să spună că azi noapte sau azi-dimineață și-a scrîntit piciorul. Bunăoară când soldații îl lăsaseră jos de pe umeri. Asta ar conține chiar o poantă. Cazul demonstra cât de ușor poți să te alegi cu un betșug de pe urma onorurilor oferite de concetățeni.

Fără a înceta să se legene, se aplecă înainte ca să stea drept, își frecă cu dreapta brațul stîng neacoperit și zise încet :

— Lucrurile stau așa. Piciorul meu...

La acest cuvînt privirea nu prea fermă — fiindcă în clipa aceea va trebui să spună prima minciună în afacerea asta, pînă acum doar tăcuse — i se îndreptă spre Xantipa, aflată în ușa bucătăriei.

Lui Socrate i se opri ră vorbele în gît. Deodată nu mai avea poftă să-și prezinte povestea. Piciorul nu era scrîntit.

Hamacul se opri.

— Ascultă, Alcibiade, spuse el energic și cu o voce vioaie, în cazul ăsta nici nu se poate vorbi de

vitejie. Eu, când a început lupta, adică atunci când am văzut ivindu-se primii persani, am luat-o numaidecât la fugă și anume în direcția exact înapoi. Dar acolo era un câmp de scaieți. Mi s-a înfipt un spin în picior și n-am mai putut fugi. Atunci am început să lovesc în jurul meu ca un sălbatic și era cât pe ce să nimeresc pe câțiva dintr-ai noștri. În desperarea mea strigam ceva în legătură cu detașamentele celelalte, încît persanii să le creadă acolo, de fapt o nerozie, fiindcă ei doar nu înțeleg grecește. Pe de altă parte se pare că și ei erau destul de nervoși. Se vede că pur și simplu n-au mai putut suporta urletele după toate cîte avuseseră de îndurat în timpul înaintării. S-au oprit o clipă și apoi a sosit cavaleria noastră. Asta-i tot.

Cîteva secunde fu liniște deplină în cameră.

Alcibiade îl privea împietrit.

Antistene tușea cu mîna la gură, de astă dată normal. Dinspre ușa bucătăriei, unde se afla Xantipa, veneau hohote de rîs.

Apoi Antistene spuse sec :

— Și acum firește că nu te poți duce la Areopag, șchiopătînd pe scări, pentru a-ți lua în primire cununa de lauri. Asta o înțeleg.

Alcibiade se rezemă de spătarul scaunului și privi cu pleoapele strînse către filozoful din culcuș. Nici Socrate, nici Antistene nu se uitară spre el.

Se aplecă din nou, își cuprinse cu mâinile genunchiul. Fața lui îngustă, de băiat, tresări puțin, dar nu-și trăda nimic din gânduri și simțăminte.

— De ce n-ai spus că ai vreo altă rană ?

— Fiindcă am un spin în picior, spuse Socrate grosolan.

— Ah, pentru asta ? spuse Alcibiade. Înțeleg. Se ridică repede și se apropie de pat. Păcat că n-am adus cu mine propria mea cunună. I-am dat-o omului meu s-o țină. Altminteri aş fi lăsat-o acum aici. Poți să mă crezi că te consider destul de viteaz. Nu cunosc pe nimeni care, în împrejurări ca acestea, ar fi povestit ce ai povestit tu.

Și ieși în grabă.

Apoi Xantipa, când îi spălă piciorul și-i scoase spinul, spuse posomorâtă :

— Puteai să faci o septicemie.

— Cel puțin, rosti filozoful.

Bunica avea șaptezeci și doi de ani cînd a murit bunicul. El avusese într-un orășel din Baden o mică litografie unde, cu două-trei ajutoare, a lucrat pînă la moarte. Bunica gospodărea fără slujnică, avea grijă de casa veche și șubredă și gătea pentru bărbați și copii.

Era o femeie mărunțică, slabă, cu ochi vioi de șopîrlă, dar înceată la vorbă. Cu chiu cu vai și-a crescut cei cinci copii din șapte, cîți se născuseră. Din cauza asta, cu anii deveni tot mai mică.

Dintre copii două fete au emigrat în America, iar doi băieți au plecat și ei. Doar cel mai tînăr, cu o sănătate cam șubredă, rămase în orășel. Se făcu tipograf și-și întemeie o familie prea numeroasă. Așa că ea rămase singură în casă după ce muri bunicul. Copiii se întrebau prin scrisori cum să se descurce cu ea. Unul îi oferea să locuiască la el, iar tipograful era dispus să se mute cu ai săi la ea în casă.

Dar bătrîna refuza propunerile și nu voia să accepte de la copii, de la cei ce erau în stare, decît un mic ajutor în bani. Vînzarea litografiei, de mult învechite, n-a adus aproape nimic și mai existau și datorii.

Copiii îi scriau că nu poate totuși trăi atît de singură, dar cum ea nici nu voia să audă de asta, se resemnă și-i trimiteau lunar ceva bani. La urma urmei, se gîndeau ei, doar a rămas tipograful în orășel.

Tipograful s-a angajat față de frații săi să le dea din cînd în cînd vești despre bătrîna. Scrisorile lui către tata, și ceea ce acesta a aflat cu ocazia unei vizite și apoi doi ani mai tîrziu, imediat după înmormîntarea bunicii, mi-au dat o imagine a celor întîmplate în acești doi ani.

După cît se pare, încă de la început tipograful a fost decepționat că bunica se opune să-l primească în casa ei destul de mare și goală. Locuia cu patru copii în trei camere. Totuși bătrîna nu întreținea cu el decît relații foarte vagi. Invita copiii în fiecare duminică după-masă la cafea, asta era de fapt totul.

O dată sau de două ori în trei luni își vizita fiul și o ajuta pe noră-sa la gătit. Tînăra femeie a dedus din unele afirmații ale bătrînei că-i era prea strîmt în locuința mică a tipografului. Și acesta

nu se putu abține să nu pună în relatare un semn de exclamație.

Cînd tata l-a întrebat în scris cum își petrece bătrîna timpul, a răspuns destul de scurt că frecventează cinematograful.

Trebuie să arătăm că acest lucru era cît se poate de neobișnuit, cel puțin în ochii copiilor ei. În urmă cu treizeci de ani cinematograful nu semăna cu cel de astăzi. Erau niște localuri mizerabile, prost aerisite, de obicei instalate în cîte o popicărie veche, la intrare afișe stridente anunțînd asasinat și tragedii pasionale. De fapt nu se duceau decît tineri necopți sau, de dragul întunericii, perechile de îndrăgostiți. O femeie bătrînă, singură, trebuia neapărat să bată la ochi.

Dădea de gîndit și un alt aspect al acestei frecventări a cinematografului. Intrarea este desigur ieftină, dar, întrucît plăcerea asta intra în categoria fleacurilor, însemna „bani aruncați pe fereastră”. Și a arunca bani pe fereastră nu era ceva respectabil.

Se mai adăuga faptul că bunica nu numai că nu întreținea relații cuvenite cu fiul din localitate, dar nu-și vizita nici măcar cunoscuții, și nici nu-i invita. Nu se ducea niciodată la o ceașcă de cafea, cum se obișnuia în orășel. În schimb făcea dese vizite în atelierul unui cizmar, un cîrpaci situat pe o ulicioară sărăcăcioasă și puțin chiar rău fa-

mată, unde, mai ales după-amiaza, stăteau gură-cască fel de fel de indivizi nu prea onorabili, ucenici și chelnerițe fără slujbă. Cizmarul era un om de vîrstă mijlocie, umblat prin lumea întreagă, fără a fi reușit să-și facă un rost. Se spunea că și bea. Oricum, nu era o relație pentru bunica.

Într-o scrisoare, tipograful menționează că i-a atras atenția bunicii asupra acestui lucru, dar că a primit un răspuns foarte rece. „E om care a văzut multe“, a spus ea și cu asta convorbirea a luat sfîrșit. Nu era ușor să discuți cu bunica despre ce nu dorea ea să vorbească.

Cam la o jumătate de an după moartea bunicului, tipograful i-a scris tatii că mama mănîncă din două în două zile la restaurant.

Ce știre !

Toată viața bunica gătise pentru o duzină de oameni și totdeauna mîncase doar rămășițele, iar acum mîncea la restaurant ! Ce-a apucat-o ?

Curînd după asta, o călătorie de afaceri îl aduse pe tata prin apropiere, și îi făcu o vizită mamei sale.

O găsi pregătită să iasă în oraș. Își scoase pălăria și-i oferii pesmeți și un pahar cu vin roșu. Părea să fie perfect echilibrată, nici prea vorbăreață, nici prea tăcută. Întrebă de noi, ce-i drept, nu prea amănunțit, și în primul rînd vru să știe dacă există

și cireși pentru copii. Era cea dintotdeauna. Odaia era firește pedant de curată, iar ea arăta sănătoasă.

Unicul lucru care-i trăda noul mod de viață era că a refuzat să se ducă împreună cu tata la cimitir, pentru a vizita mormântul soțului.

„Poți să te duci și singur, i-a spus ea cu nepăsare, e al treilea din stînga în rîndul al unsprezecelea. Eu trebuie să mă mai reped undeva.“

Tipograful a explicat după aceea că probabil a trebuit să se ducă la cizmarul ei. Se plîngea foarte mult.

„Stau aici în găurile astea împreună cu ai mei, nu mai am de lucru decît cinci ore și astea prost plătite, și pe deasupra îmi dă de furcă și astma, iar casa din strada principală stă goală.“

Tata, deși își luase o cameră la hotel, se așteptase totuși să fie invitat de mamă-sa, măcar de formă, dar ea nu pomeni nimic despre asta. Or, cînd casa fusese plină, se opusese întotdeauna ca el să locuiască și să-și cheltuiască banii la hotel.

Se pare însă că pusese capăt traiului de familie și apucase pe drumuri noi, cînd viața i se apropia de sfîrșit. Tata, avînd o doză bunicică de umor, o găsi „foarte vioaie“ și spuse unchiului s-o lase pe bătrîna să facă ce vrea.

Dar ce voia ?

Prin scrisoarea următoare am aflat că-și comandase un „bregg“ și plecase în excursie într-o joi

oarecare. Breggul era un vehicul cu cai, mare, cu roți înalte și cu locuri pentru familii întregi. De câteva ori, foarte rar, când noi, nepoții, veneam în vizită, bunicul închiria „breggul“. Bunica rămânea acasă. Cu o mișcare disprețuitoare a mâinii, refuza să ne însoțească.

Și după „breggul“ a urmat călătoria la K., un oraș ceva mai mare, la o distanță cam de două ore cu trenul. Acolo aveau loc curse de cai și la aceste curse de cai s-a dus bunica.

Tipograful era alarmat de-a binelea. Cerea să fie consultat un medic. Tata a clătinat din cap, când a citit scrisoarea, dar a refuzat consultarea unui medic.

La K. bunica nu plecase singură. Luase cu ea o fată tânără, cam slabă de minte, după cum scria tipograful, fata de la bucătăria restaurantului unde bunica mânca din două în două zile.

„Schiloadă“ asta și-a avut rolul ei de atunci înainte. Bunica părea să țină foarte mult la ea. O lua la cinema și la cizmarul care, de altfel, se dovedise social-democrat, și umbla zvonul că cele două femei jucau în bucătărie cărți la un pahar de vin roșu.

„I-a cumpărat acum «schiloadei» o pălărie împodobită cu trandafiri, scria disperat tipograful. Iar Ana noastră n-are o rochie pentru confirmare.“

Scrisorile unchiului deveneau tot mai isterice, mereu era vorba de „comportarea nedemnă a iubitei noastre mame” și nu se mai refereau la nimic altceva. Amănuntele le am de la tata.

Hotelierul îi șoptise clipind din ochi :

„După cum se aude, doamna B. se distrează, nu glumă.”

În realitate bunica nici în acești din urmă ani nu trăia în belșug. Dacă nu mânca la restaurant, de obicei nu lua decît o mică porție de ouă jumări, un pic de cafea și, înainte de toate, iubiții ei pesmeți. Pe de altă parte, însă, își permitea un vin roșu ieftin, din care bea la toate mesele cîte un păhărel. Casa o ținea foarte curată, și nu numai dormitorul și bucătăria, pe care le folosea. În schimb luă fără știrea copiilor împrumuturi cu ipotecă asupra casei. N-a ieșit niciodată la iveală ce a făcut cu banii. Se pare că i-a dat cizmarului. După moartea ei, acesta s-a mutat într-un alt oraș și — așa se zvonea — și-a deschis acolo un atelier mai mare pentru încălțăminte de comandă.

Dacă stai și te gîndești, a trăit două vieți, una după alta. Una, cea dintîi, ca fiică, soție și mamă, iar cea de-a doua pur și simplu ca doamna B., o persoană independentă, fără obligații și cu mijloace modeste, însă suficiente. Prima viață a durat aproximativ șase decenii, cea de-a doua nu mai mult de doi ani.

Tata a aflat că în ultima jumătate de an își îngăduise anumite libertăți, cu totul necunoscute de oamenii normali. Astfel, era în stare să se scoale vara la ora trei dimineața și să se plimbe pe străzile pustii ale orașelului, care, în felul ăsta, erau numai ale ei. Iar pe preotul venit s-o viziteze pentru a ține tovărășie unei femei bătrîne și singure, îl invită, așa susținea toată lumea, la cinema.

Nu era de loc singură. Casa cizmarului fusese frecventată, pe cît se pare, numai de oameni veseli, și se povesteau tot felul de lucruri. Acolo își avea în permanență o sticlă a ei cu vin roșu, și își bea păhărelul, în timp ce ceilalți povesteau și bîrfeau autoritățile onorabile ale orașului. Vinul roșu și-l rezervase pentru ea ; din cînd în cînd aducea pentru ceilalți băuturi mai tari.

A murit cu totul subit, într-o după-amiază de toamnă în dormitorul ei, dar nu în pat, ci pe scaunul de lemn de lîngă fereastră. O invitase pe „schiloadă” să meargă seara cu ea la cinema, așa că fata se afla acolo cînd a murit. Avea șaptezeci și patru de ani.

Am văzut o fotografie de-a ei, făcută pe patul de moarte, pentru a fi înmînată copiilor.

Se vedea un chip mic cu multe riduri și o gură mare cu buze subțiri. Totul în mic, dar nu meschin. Gustase pînă la sfîrșit anii lungi de robie și anii cei scurți de libertate, și consumase pîinea vieții pînă la ultima fărîmitură.

Domnul K. și natura

Întrebat ce atitudine are în fața naturii, domnul K. răspunse :

— Când ies uneori din casă, îmi place să mă uit la copaci. Mai ales că, schimbându-și înfățișarea după zi sau anotimp, ei exprimă atît de pregnant realitatea. Noi, cei din orașe, sîntem cu timpul derutați, privind numai obiecte de utilitate, case ori drumuri, care, nelocuite sau neumblate, ar rămîne goale și fără rost. Ciudata noastră ordine socială ne silește să-i încadrăm și pe oameni printre obiectele de utilitate, și atunci, cel puțin pentru mine, care nu sînt tîmplar, copacii capătă ceva liniștitor de independent, ceva în afara persoanei mele, și nădăjduiesc chiar că pînă și pentru tîmplari au ceva ce nu poate fi valorificat. (Domnul K. mai spuse : „Este necesar să ne slujim de natură cu economie. Rămînînd în mijlocul naturii fără să muncești, cazi lesne într-o stare bolnăvicioasă, te cuprinde un fel de febră.“)

Odată domnul K. spuse :

— Cel ce știe să gândească nu folosește în plus nici o lumină, nici o felie de pâine, nici o idee.

Formă și materie

Domnul K. privi într-o zi un tablou, în care unele obiecte căpătaseră o formă foarte ciudată și spuse :

— Unor artiști li se întâmplă, când privesc lumea, ca multora dintre filozofi. Trudind pentru formă, pierd din vedere materia. Odată lucram la un grădinar. Mi-a întins o foarfecă de grădinărie și mi-a poruncit să tund un dafin. Copacul se afla într-un ghiveci și era de obicei împrumutat la festivități. Pentru asta trebuia să aibă forma unui glob. M-am apucat de îndată să tai lăstarii sălbatici, dar oricâtă osteneală mi-am dat să ajung la forma unui glob, multă vreme n-am izbutit. Tăiam prea mult, ba într-o parte, ba în cealaltă. Când în sfârșit dafinul deveni glob, era un glob prea mic. Grădinarul spuse decepționat : „Bine, ăsta-i globul, dar unde e dafinul ?“

Serviciu prietenesc

Ca un exemplu de serviciu cu adevărat prietenesc domnul K. poveste următoarea istorioară :

— La un arab bătrîn veniră trei tineri și-i spusă : „Tatăl nostru a murit. Ne-a lăsat moștenire șaptesprezece cămile și a stabilit prin testament ca fiul cel mai în vîrstă să capete jumătate, al doilea o treime, iar cel mai mic a noua parte din numărul cămilelor. Dar nu ne putem înțelege asupra împărțirii : hotărăște tu !“ Arabul chibzui și spuse : „După cîte văd, vă lipsește o cămilă pentru a putea face împărțirea cum trebuie. Eu n-am decît una singură, dar v-o pun la dispoziție. Luați-o și faceți împărțirea, iar mie îmi aduceți ce va rămîne.“ Îi mulțumiră pentru acest serviciu prietenesc, luară cămila și împărțiră cele optsprezece animale astfel : cel mai în vîrstă primi jumătate, adică nouă, al doilea o treime, adică șase, iar cel mai mic a noua parte, adică două cămile. După ce puseră deoparte cămilele lor, constatară cu uimire că a mai rămas totuși una. O restituiră bătrînului prieten, încredințîndu-l de recunoștința lor.

Domnul K. numi gestul acesta drept un adevărat serviciu prietenesc, deoarece nu ceruse sacrificii deosebite.

Conștiinciozitate

Domnul K., deși ținea la ordine în relațiile dintre oameni, a fost toată viața pus în situații complicate. Într-o zi nimeri din nou într-o încurcătură :

trebuia să se ducă noaptea la mai multe întâlniri, în locuri aflate la distanță mare unul de altul. Fiind bolnav, rugă pe un prieten să-i împrumute paltonul. Prietenul îi promise deși, din această pricină, era el însuși obligat să renunțe la un drum în oraș. Către seară, situația domnului K. se înrăutățește într-atît, încît întîlnirile nu i-ar mai fi fost de folos și avea nevoie de cu totul altceva. Totuși, în ciuda lipsei de timp, zelos să respecte înțelegerea, domnul K. se duse punctual după paltonul care îi devenise de prisos.

Copilul neajutorat

Referindu-se la năravul de a îndura în tăcere o nedreptate, domnul K. poveste următoarea istorioară :

— Văzînd un copil care plîngea, un trecător îl întrebă de ce e atît de necăjit.

„Am strîns doi groșeni pentru cinematograf, spuse copilul, cînd deodată a venit un băiat și mi-a smuls un groșen din mînă“, și arată spre un băiat care încă se mai vedea ceva mai departe.

„Dar n-ai strigat după ajutor?“ îl întrebă omul.

„Ba da“, răspunse copilul, plîngînd și mai tare.

„Și nu te-a auzit nimeni?“ mai întrebă omul, mîngîindu-l cu dragoste.

„Nu“, hohoti băiețașul.

„Bine, dar nu puteai să strigi mai tare ? Întrebă omul. Atunci dă-mi mie și celălalt groșen.“

Îi luă din mână și ultimul groșen și plecă nepăsător mai departe.

Întrebarea dacă există Dumnezeu

Cineva puse domnului K. întrebarea dacă există Dumnezeu. Domnul K. răspunse :

— Te sfătuiesc să chibzuiești dacă purtarea ta se schimbă în funcție de răspunsul la această întrebare. Dacă nu se schimbă, putem renunța la întrebare. Dacă se schimbă, atunci pot să te ajut, măcar cu atît, spunîndu-ți că te-ai și decis : Tu ai nevoie de Dumnezeu.

Conversație

— Nu mai putem discuta unul cu celălalt, spuse domnul K. unui om.

— De ce ? Întrebă acesta speriat.

— În prezența dumitale nu sînt în stare să rostesc nimic rezonabil, se plînsese domnul K.

— Dar asta nu mă supără de loc, îl liniști celălalt.

— Cred, răspunse cu amărăciune domnul K., dar pe mine mă supără.

Cînd recurgea la ospitalitatea cuiva, domnul K. lăsa camera așa cum a găsit-o, deoarece nu ținea ca oamenii să-și imprime pecetea pe tot ce-i înconjoară. Dimpotrivă, își dădea silința să-și schimbe astfel firea, încît să se potrivească cu locuința, fără însă ca prin aceasta să fie stingherit în ceea ce proiectase. Dacă domnul K. oferea găzduire, muta măcar un scaun sau o masă de la locul lor, adaptînd camera la necesitățile musafirului.

— E mai bine așa, spunea el, să hotărăsc eu ce anume i se potrivește.

Domnul K. într-o locuință străină

Cînd se afla într-o locuință străină, pe domnul K. nu-l interesau nimic altceva, înainte de a se culca, decît ieșirile casei. O dată, fiind întrebat, răspunse stînjedit :

— E un vechi nărav al meu. Sînt pentru claritate, atunci mă simt bine cînd locuința în care mă aflu are mai mult de o singură ieșire.

Atitudinea înțeleptului este înțeleaptă

La domnul K. veni un profesor de filozofie și-i vorbi despre propria sa înțelepciune. După un timp domnul K. îl întrerupse :

— Şezi stîngaci, vorbeşti stîngaci, gîndeşti stîngaci.

Înfuriat, profesorul de filozofie răspunse :

— Nu despre mine voiam să ştiu, ci despre conţinutul celor spuse de mine.

— Nu au conţinut, zise domnul K. Mă uit la tine cît de greoi umbli şi fără nici o țință. Vorbeşti confuz şi nu creezi nici o lumină cînd vorbeşti. Văzîndu-ţi atitudinea, nu mă mai interesează ce vrei să spui.

Cînd domnul K. iubea pe cineva

— Cum vă purtaţi, a fost întrebat domnul K., atunci cînd iubiţi un om ?

— Fac o schiţă, răspunse domnul K., şi caut să-i semene.

— Cine, schiţa ?

— Nu, răspunse domnul K., omul.

Domnul K. şi consecvenţa

Într-o zi, domnul K. puse unui prieten următoarea întrebare :

— De curînd am cunoscut un om care locuieşte peste drum de mine. Acum nu mai am nici o plăcere să continui relaţiile cu el, dar nu am motive nici pentru a păstra, nici pentru a rupe aceste rela-

ții. Am observat totuși că după ce și-a cumpărat de curînd căsuța pe care pînă atunci doar o închiriasc, a pus de îndată să fie tăiat prunul din fața ferestrei, spunînd că pomul îi lua lumina, deși fructele erau abia pîrguite. Să mă folosesc oare de acest fapt ca de un motiv, sau ca de un pretext, pentru a rupe relațiile cu el ?

Cîteva zile mai tîrziu, domnul K. îi povestii prietenului :

— Am rupt relațiile cu individul de care ți-am vorbit. Gîndește-te că de luni de zile ceruse proprietarului să taie pomul care-i lua lumina. Acela însă n-a vrut s-o facă pentru că dorea să mai aibă fructele. Și acum, casa fiind trecută în proprietatea cunoscutului meu, a decis într-adevăr să fie tăiat pomul încă plin de fructe necoapte. Pentru atitudinea lui inconsecventă am rupt relațiile cu el.

Paternitatea gîndului

Domnului K. i se reproșa că pentru el dorința este prea adesea tatăl gîndului. Domnul K. răspunse :

— Niciodată n-a existat un gînd al cărui tată să nu fi fost dorința. Se poate întreba numai : care anume dorință ? Nimeni nu trebuie să pretindă că un copil nu poate avea tată pornind de la adevărul că : „Stabilirea paternității este dificilă“.

— Astăzi, se plînze domnul K., există nenumărați oameni care se laudă în public că numai ei pot crea cărți mari, și toată lumea îi aprobă. Filozoful chinez Ciuang Tî a scris, încă în floarea vîrstei, o carte cu o sută de mii de cuvinte, dintre care nouă zecimi erau citate. Asemenea cărți nu mai pot fi scrise la noi, fiindcă ne lipsește înțelepciunea. Ideile se creează așadar numai în laboratorul propriu, și omul se consideră un leneș dacă nu produce destule. În cazul acesta nu există nici o idee ce ar putea fi preluată și nici o formulare a unei idei ce ar putea fi citată. Cît de puțin le trebuie tuturor acestora pentru activitatea lor. Un condei și puțină hîrtie este tot ce au de expus. Și construiesc colibele fără nici un ajutor, numai cu materialul sărac pe care un singur om îl poate căra în brațe. Nu cunosc edificii mai mari decît acelea pe care un singur om este în stare să le clădească.

Succes

Văzînd o actriță trecînd pe lîngă el, domnul K. spuse :

— E frumoasă.

Însoțitorul lui adăugă :

— A avut de curînd succes pentru că este frumoasă.

Domnul K. se supără și spuse :

— E frumoasă pentru că a avut succes.

Cu privire la încălcarea principiului „Acum pentru acum“

Fiind o dată oaspetele unor oameni pe care îi cunoștea destul de puțin, domnul K. observă că amfitrionii pregătiseră pe o măsuță din colțul dormitorului, vizibilă din pat, vesela pentru micul dejun. După ce îi laudă în gînd că se grăbesc să-i pregătească tot ce trebuie, continuă totuși să fie preocupat. Se întrebă dacă și el ar pregăti noaptea, înainte de culcare, vesela pentru micul dejun. După oarecare chibzuială socoti că asta ar fi indicat și pentru el în anumite situații. Și la fel de indicat ar fi fost ca și alții să se preocupe măcar din cînd în cînd de această problemă.

Domnul K. și pisicile

Domnul K. nu iubea pisicile. Nu le considera prietenii oamenilor ; deci nici el nu le era prieten. „Dacă am avea aceleași interese, spunea el, atunci atitudinea lor dușmănoasă mi-ar fi indiferentă.“ Totuși, domnul K. alunga fără plăcere pisicile de

pe scaunul său. „A te culca e o muncă, spunea el, și trebuie să aibă deci un rezultat.“ Când pisicile îi mieunau în fața ușii, se ridica din pat, chiar dacă era frig, și le dădea drumul la căldură. „Calculul lor e simplu, zicea el, când cheamă, li se deschide. Când nu li se mai deschide, nu mai cheamă. A chema, înseamnă progres.“

Animalul preferat al domnului K.

Dacă era întrebat ce animal prețuiește cel mai mult, domnul K. îl numea pe elefant și se justifica astfel :

— Elefantul îmbină șiretenia cu forța. Nu șiretenia mărunță, suficientă pentru a scăpa de urmărire sau pentru a obține hoțeste ceva de mâncare, ci șiretenia de care dispun cei puternici pentru realizarea unor fapte mari. Pe unde trece, acest animal lasă o urmă adâncă. Cu toate astea e blînd, știe de glumă. E un prieten bun și un dușman loial. Deși e foarte mare și greoi, se mișcă extrem de iute. Trompa i-aduce acestui trup enorm pînă și cea mai mărunță hrană, chiar și nuci. Urechile îi sînt mobile : aude numai ce-i convine. Atinge o vîrstă foarte înaintată. Este sociabil și nu numai cu elefanții. Pretutindeni e iubit, dar și temut. Înfățișarea lui oarecum comică îi permite să fie chiar stimat. Are o piele groasă în care se frîng cuțitele ; firea

lui e însă delicată. Se poate întrista. Se poate înfuria. Îi place să danseze. Moare în desiş. Iubeşte copiii şi alte animale mici. E sur şi iese în evidenţă numai prin volum. Nu-i bun de mâncat. Poate să muncească bine. Îi place să bea şi se înveseleşte. Contribuie cu ceva şi la artă : furnizează fildeşul.

Timpuri străvechi

În faţa tabloului „constructivist“ al pictorului Lundström, reprezentînd nişte câni de apă, domnul K. spuse :

— O pictură din timpuri străvechi dintr-o eră barbară ! Pe atunci oamenii desigur nu prea puteau face distincţii, rotundul nu li se părea rotund, ascuţitul nu li se părea ascuţit. Pictorii trebuiau să corecteze totul şi să ofere clienţilor ceva cert, fără echivoc, cu o formă precisă ; vedeau atîtea lucruri neclare, confuze, îndoielnice, erau atît de însetaţi de integritate, încît aclamau pe cineva numai pentru că nu-şi oferea spre vînzare nerozia. Munca fusese împărţită între mai mulţi, după cum se vede şi în acest tablou. Acei care stabileau forma nu se mai interesau de scopul obiectelor ; din această cană nu se poate turna apă. Probabil au existat pe atunci mulţi oameni consideraţi doar nişte obiecte de utilitate. Iar artiştii trebuiau să se ridice şi împotriva

acestei mentalități. Ce eră barbară, aceste timpuri străvechi !

Domnului K. i s-a atras atenția că tabloul a fost făcut în contemporaneitate.

— Da, spuse trist domnul K., în timpuri străvechi !

Justiție

Domnul K. recomanda adesea, ca fiind oarecum ideală, o dispoziție juridică din China veche, conform căreia în procesele importante judecătorii trebuiau aduși din provincii îndepărtate. Astfel puteau fi mai greu mituiți (și deci nu trebuiau să fie chiar atât de incoruptibili), iar incoruptibilitatea lor era supravegheată de către judecătorii localnici — prin urmare tocmai de oamenii versați în această privință și de loc binevoitori. Totodată, judecătorii aduși acolo din alte părți nu cunoșteau, din experiența de toate zilele, starea și obiceiurile ținutului. Nedreptatea devine legală deseori numai prin simplul fapt că se repetă. Noii-veniți trebuiau să ceară tot mereu informații ; prin aceasta descopereau ce era suspect. Și, în sfârșit, nu erau siliți de dragul virtuții de a fi obiectivi să nesocotească alte virtuți precum recunoștința, iubirea filială, buna-credință față de cei apropiați, ori să aibă atîta curaj încît să-și facă dușmani printre cei din jur.

În fața judecății, un proletar a fost întrebat dacă dorește să uzeze de forma laică a jurământului sau de cea bisericească. A răspuns : „Sînt șomer“.

— Asta n-a fost pentru că era distrat, comentă domnul K. Prin acest răspuns el a lăsat să se înțeleagă că se găsește într-o situație cînd asemenea întrebări, ba poate chiar toată procedura ca atare, nu mai au nici un rost.

Socrate

După citirea unei cărți de istorie a filozofiei, domnul K. se pronunță în mod defavorabil asupra încercării filozofilor de a prezenta fenomenele ca fiind din principiu incognoscibile.

— Cînd sofistii susțineau că știu multe fără a fi studiat ceva, spuse el, a apărut sofistul Socrate cu afirmația arogantă că știe că nu știe nimic. Era de așteptat ca la fraza asta să mai adauge : pentru că nici eu nu am studiat nimic (ca să știm ceva trebuie să studiem). Probabil totuși că n-a mai continuat, sau poate că aplauzele nesfîrșite, care au izbucnit după prima frază și au ținut două mii de ani, au acoperit cu totul fraza următoare.

Deunăzi discutam cu domnul K. cazul trimisului unei puteri străine, domnul X. ; acesta îndeplinite în țara noastră unele misiuni ale guvernului său și, precum am aflat cu regret, a fost aspru pedepsit la întoarcere, deși se înapoiase cu mari succese.

— I se reproșa, spuneam eu, că pentru a-și putea îndeplini însărcinările ar fi intrat în relații prea strânse cu noi, cu dușmanii. Credeți că fără o asemenea atitudine ar fi avut succes ?

— Sigur că nu, răspunse domnul K. Trebuia să mănânce bine ca să poată trata cu dușmanii, trebuia să-i măgulească pe criminali și să-și facă de râs propria țară, ca să-și atingă scopul.

— Așadar, a procedat bine ? l-am întrebat.

— Sigur că da, spuse domnul K. distrat. A procedat bine. Și domnul K. vru să-și ia rămas bun. L-am ținut însă de mîncă.

— Atunci de ce a fost privit cu atîta dispreț cînd s-a întors ? izbucnii eu revoltat.

— S-o fi obișnuit cu mîncarea bună, o fi continuat relațiile cu criminalii, o fi devenit șovăielnic în opiniile sale, răspunse domnul K. nepăsător, și atunci trebuiau să-l pedepsească.

— Și după părerea dumneavoastră, întrebai eu îngrozit, au procedat bine ?

— Firește, spuse domnul K., cum puteau să procedeze altfel ? A avut curajul și meritul să-și asume o misiune fatală. Din pricina asta a murit. Puteau oare, în loc să-l îngroape, să-l lase să putrezească afară, iar ei să suporte duhoarea ?

Instinctul de proprietate

Cînd într-o societate cineva caracteriză drept firesc instinctul de proprietate, domnul K. povestește următoarea istorioară despre niște pescari.

— Niște pescari de pe coasta de sud a Islandei, stabiliți prin părțile acelea de foarte multă vreme, folosind ajutorul unor balize bine ancorate, au îmbucătățit marea și au împărțit-o între ei. Și țin la aceste cîmpii de apă ca la o proprietate a lor. Se simt atît de legați de ele, încît nu le-ar abandona niciodată, chiar dacă nu s-ar mai găsi pești acolo, și-i disprețuiesc pe locuitorii porturilor cărora le vînd ceea ce pescuiesc, deoarece li se par a fi un neam superficial, înstrăinat de natură. Ei înșiși se numesc „locuitorii apelor“. Cînd pescuiesc pești mari îi păstrează în putini, le dau nume și țin la ei ca la o proprietate a lor. Se spune că de cîtva timp o duc destul de rău, totuși resping categoric orice încercare de reformă, așa încît multe guverne,

neținînd seama de obiceiurile lor, au fost răsturnate de ei. Asemenea pescari demonstrează fără putință de tăgadă puterea instinctului de proprietate.

Dacă rechinii ar fi oameni

— Dacă rechinii ar fi oameni — îl întrebă pe domnul K. fiica mai tînără a gazdei — ar fi oare mai blînzi cu peștii cei mici ?

— Bineînțeles, răspunse el. Dacă rechinii ar fi oameni, ar pune să construiască în mare, pentru peștii mici, lăzi enorme, înzestrate cu tot felul de hrană, atît plante, cît și vietăți. Ar avea grijă ca lăzile să aibă permanent apă proaspătă, și, în general, ar lua fel de fel de măsuri sanitare. Dacă, de exemplu, un peștișor și-ar răni o aripioară, ar fi de îndată bandajat ca nu cumva rechinul să-l piardă înainte de vreme. Pentru ca peștișorii să nu devină melancolici, s-ar organiza din cînd în cînd mari serbări în apă : căci peștișorii veseli sînt mai gustoși decît cei melancolici. Și școli ar exista, firește, în lăzile cele mari. Acolo peștișorii ar învăța cum să înoate în gura rechinilor. Vor avea nevoie, bunăoară, de geografie ca să-i poată găsi pe rechinii cei mari care lenevesc cine știe pe unde. De cea mai mare importanță ar fi, desigur, instruirea morală a peștișorilor. Ar fi învățați că cel mai măreț și mai frumos lucru este cînd un peștișor se jertfește bucu-

ros și că ei toți trebuie să se încreadă în rechini, mai ales când aceștia afirmă că le vor asigura un frumos viitor. Peștișorii vor fi convinși că acest viitor le este asigurat numai atunci când au învățat să fie ascultători. Peștișorii trebuie să se ferească de toate pornirile josnice, materialiste, egoiste și marxiste și să-i anunțe imediat pe rechini dacă un peștișor manifestă astfel de porniri. Dacă rechinii ar fi oameni, ar purta firește și războaie între ei pentru a cuceri lăzile de pești și peștișorii străini. Războaiele ar fi purtate de propriii lor peștișori. I-ar învăța pe peștișori că între ei și peștișorii celorlalți rechini există o deosebire uriașă. Peștișorii, ar declara ei, sînt, după cum se știe, muți, însă ei tac în limbi cu totul diferite și este deci cu neputință să se înțeleagă unii cu alții. Fiecărui peștișor care va ucide în război alți peștișori dușmani, deci care tac în altă limbă, i se va acorda un ordin mic din alge, și i se va conferi titlul de erou. Dacă rechinii ar fi oameni, ar exista desigur și o artă a lor. Ar exista tablouri frumoase ; pe ele ar fi pictate în culori splendide dinții rechinilor, iar boturile lor ar fi prezentate ca niște adevărate grădini ale desfătării, unde se poate zburda de minune. Teatrele de pe fundul mării ar prezenta pe eroicii peștișori înotînd entuziasmați în gurile rechinilor, iar muzica ar fi atît de încîntătoare încît, în sunetele ei, peștișorii, în frunte cu orchestra, visători și legănați de cele mai

plăcute gânduri, ar pluti în gurile rechinilor. Ar exista și o religie, dacă rechinii ar fi oameni. Preoții i-ar învăța pe peștișori că viața adevărată începe abia în burta rechinilor. De altfel, dacă rechinii ar fi oameni, s-ar isprăvi cu egalitatea între toți peștișorii, așa cum este acum. Unii dintre ei ar căpăta slujbe și ar fi puși deasupra celorlalți. Celor mai marișori li s-ar permite chiar să-i înghită pe cei mai mici, ceea ce ar fi desigur pe placul rechinilor, deoarece astfel le-ar reveni și lor bucăți mai mari de înfulecat. Peștișorii mai mari, instalați în slujbe, ar supraveghea ordinea între peștișori, ar deveni învățători, ofițeri, ingineri în construcția lăzilor ș.a.m.d. Pe scurt, în mări ar exista cultură numai atunci când rechinii ar fi oameni.

Lauda

Cînd domnul K. a aflat că era lăudat de foștii săi discipoli, spuse :

— După ce discipolii au uitat de mult greșelile maestrului, el tot își mai amintește de ele.

Așteptare

Domnul K. așteaptă ceva, mai întîi o zi, apoi o săptămînă, apoi încă o lună. La sfîrșit spuse :

— O lună puteam aștepta destul de ușor, dar nu ziua aceasta și săptămîna aceasta.

Domnul K. puse următoarele întrebări :

— În fiecare dimineață vecinul meu ascultă muzică la gramofon. De ce ascultă muzică ? După câte am auzit, pentru că face gimnastică. De ce face gimnastică ? Am aflat că are nevoie de forță. Pentru ce îi trebuie forță ? Fiindcă trebuie să înfrîngă pe dușmanii săi din oraș, spune el. De ce trebuie să-i înfrîngă pe dușmani ? Fiindcă vrea să mănînce, mi se spune.“

După ce a descoperit că vecinul său ascultă muzică pentru a face gimnastică, face gimnastică pentru a fi puternic, vrea să fie puternic ca să-și doboare dușmanii, își doboară dușmanii ca să mănînce, domnul K. a pus o ultimă întrebare :

— De ce mănîncă ?

Arta de a nu corupe

Unui negustor, domnul K. îi recomandă pe cineva drept incoruptibil. Două săptămîni mai tîrziu, negustorul veni din nou la domnul K. și îl întrebă :

— Ce-ai înțeles tu prin incoruptibilitate ?

Domnul K. zise :

— Cînd spun că omul pe care-l angajezi este incoruptibil, asta înțeleg : că nu poți să-l corupi.

Negustorul spuse mîhnit :

— Bine, dar eu am motive să mă tem că omul tău se lasă corupt chiar de dușmanii mei.

— Asta eu nu știu, replică nepăsător domnul K.

— Dar îmi repetă slugarnic toate vorbele, exclamă negustorul amărît, îmi ghicește gândurile înainte de a le exprima, se lasă deci corupt pînă și de mine !

Domnul K. zîmbi cu mîndrie.

— De mine nu se lasă corupt, spuse el.

Naționalismul, ura împotriva naționaliștilor

Domnul K. nu găsea necesar să trăiască într-o anumită țară. „Pot să flămînzesc oriunde“, spunea el. Într-o zi trecu printr-un oraș ocupat de dușmanii țării unde trăia. Îi ieși în cale un ofițer din armata dușmană și-l sili să coboare de pe trotuar. Domnul K. coborî și-și dădu seama că este atît de revoltat împotriva lui, dar mai ales împotriva țării căreia-i aparținea, încît îi dorea nimicirea. „Din ce cauză oare, se întreabă domnul K., am devenit în clipa asta naționalist ? Pentru că m-am întîlnit cu un naționalist. De aceea trebuie stîrpită prostia, deoarece îi proteste pe cei ce o întîlnesc.“

A flămînzei

Întrebat odată care-i este patria, domnul K. a dat acest răspuns :

— Pot flămînzei oriunde.

Cineva care îl asculta atent întrebă cum poate să spună că flămânzește, când în realitate are ce mânca. Domnul K. se justifică, zicînd :

— Am vrut probabil să spun că pot trăi oriunde o dată ce accept să trăiesc acolo unde bîntuie foamea. Admit că e o mare deosebire între a flămîenzi eu însumi, și a trăi acolo unde bîntuie foamea. Totuși, ca o scuză, trebuie să spun că pentru mine a trăi acolo unde bîntuie foamea este, dacă nu tot atît de rău cu a flămîenzi, oricum foarte rău. Pentru alții n-ar avea importanță dacă eu aș flămîenzi, important însă este totuși că eu sînt împotriva faptului că bîntuie foamea.

**Propunere, în cazul că propunerea
nu este luată în seamă**

Domnul K. recomandă ca, fiecărei propuneri să i se adauge, dacă este cu putință, încă o propunere în eventualitatea că prima nu e luată în seamă. De pildă, cînd sugera cuiva aflat într-o situație dificilă o anumită atitudine care dăuna cît mai puțin altora, indica de îndată încă o atitudine posibilă, mai puțin inofensivă, însă totuși nu cea mai brutală.

— Cui nu poate totul, spunea el, să-i cerem să facă măcar mai puțin.

Despre un slujbaş aflat de multă vreme în postul său, domnul K. auzi că ar fi un bun slujbaş, ba chiar indispensabil.

— Cum adică indispensabil ? Întrebă supărat domnul K.

— Slujba n-ar merge fără el, răspunseră cei ce-l lăudaseră.

— Ce fel de bun slujbaş, dacă slujba n-ar merge fără el ? spuse domnul K. A avut timp suficient să-și organizeze astfel slujba încât să nu mai fie indispensabil. De fapt știți cu ce se ocupă ? Să vă spun eu : cu șantajul !

Întrebări convingătoare

— Am observat, spuse domnul K., că pe mulți îi îndepărtăm de la învățătura noastră, pentru că știm răspunsul la toate. N-am putea oare, în interesul propagandei, să întocmim o listă cu întrebările care ni se par fără răspuns ?

Truda celor mai buni

— La ce lucrați ? fu întrebat domnul K.

Răspunse :

— Trudesc mult, îmi pregătesc eroarea următoare.

Un colaborator al domnului K. fu învinuit că ar avea față de el o atitudine neamicală.

— Da, nu însă în prezența mea, îi luă domnul K. apărarea.

Două orașe

Domnul K. prefera orașul B. orașului A.

— În orașul A., spuse el, sînt iubit, dar în orașul B. sînt primit cu bunăvoință. În orașul A. au căutat să-mi fie de folos ; dar în orașul B. aveau nevoie de mine. În orașul A. m-au poftit la masă ; dar în orașul B. m-au poftit la bucătărie.

Revedere

Un om care nu-l văzuse pe domnul K. de mai multă vreme, îl salută cu vorbele :

— Nu v-ați schimbat chiar de loc.

— Ah, exclamă domnul K. și păli.

<i>Cercul de cretă</i>	5
CERCUL DE CRETĂ DE LA AUGSBURG	11
CEI DOI FII	32
EXPERIENȚA	37
MANTAUA ERETICULUI	53
CEZAR ȘI LEGIONARUL SĂU	67
1 Cezar	67
2 Legionarul lui Cezar	80
SOLDATUL DIN LA CIOTAT	92
SOCRATE RĂNIT	95
O BĂTRÎNICĂ NEDEMÂNĂ	119
POVESTIRI DESPRE DOMNUL KEUNER	127
Domnul K. și natura	127
Organizare	128
Formă și materie	128
Serviciu prietenesc	128
Conștiinciozitate	129
Copilul neajutorat	130
Întrebarea dacă există Dumnezeu	131
Conversație	131
Ospitalitate	132

Domnul K. într-o locuință străină	132
Atitudinea înțeleptului este înțeleaptă	132
Cînd domnul K. iubea pe cineva	133
Domnul K. și consecvența	133
Paternitatea gândului	134
Originalitate	135
Succes	135
Cu privire la încălcarea principiului „Acum pen- tru acum“	136
Domnul K. și pisicile	136
Animalul preferat al domnului K.	137
Timperi străvechi	138
Justiție	139
Un răspuns bun	140
Socrate	140
Trimisul	141
Instinctul de proprietate	142
Dacă rechinii ar fi oameni	143
Lauda	145
Așteptare	145
Utilitaristul	146
Arta de a nu corupe	146
Naționalismul, ura împotriva naționaliștilor	147
A flămînzii	147
Propunere, în cazul că propunerea nu este luată în seamă	148
Un slujbaș indispensabil	149
Întrebări convingătoare	149
Truda celor mai buni	149
Afront suportabil	150
Două orașe	150
Revedere	150

Între piesele marelui scriitor german B. Brecht și aceste câteva lucrări în proză reunite sub titlul *Povestiri din Calendar* înrudirile sînt izbitoroare. Alegînd genul istoricului folosită ca o pildă morală, Brecht vădește aceeași preocupare ce revine ca o obsesie: adevărul este suveran și nimic nu poate stăvili efortul rațiunii de a-l atinge și de a-l dezvălui.

Cu mijloace simple, ca în vechile povestiri din calendar, Brecht schițează figuri și întâmplări, cu un ilic adine și largă accesibilitate.

Scrie cu un an înainte de venirea la putere a lui Hitler în Germania și de exilul lui Brecht, povestirile îmbină înțelepciunea și integritatea morală cu descoperirea și regeșirea cruzimii și a prostiei agresive, totul agumentat de un nedezminșat simț al umorului.